

סדר נסיעות כ"ק אדמו"ר זצוקל"ה בעל האמרי אמת לארץ ישראל

סדר נסיעה א' שנת תרפ"א,
נכתב בידי הר' מאטיל הכהן לוויין שי'
בהרה"צ מבנדין זצ"ל

יום ג', מצורע: לעת ערב באנו לירושלים, והיה קהל גדול אצל הרכבת נסענו אח"כ על אוטו וכשראינו את העיר, קרע אדמו"ר שליט"א את בגדיו, היינו החלעטיל שתחת הבגד העליון והלייביל, גם אנחנו קרענו בגדינו ונסענו לאכסניא של א"ש והיה שם ג"כ קהל גדול וא"ש ישב על המרפסת וכשאמרו לו לילך לפנים, אמר ^{אח"י 1234567} אורא דא"י מחכים.

אח"כ התפלל מנחה וכשהייתי אצלו אח"כ ביחידות אמר לי בזה"ל: דער נביא שטאראפט די יודען מי בקש גר' רמוס חצרי ואח"כ לא תוסיפו הביא מנחת שוא, וואס עפ"י נאך א מאהל לא תוסיפו ער האט דאך גיזאגט מי בקש רמוס חצרי. נאר דער נביא בעט זיך, עטף האט נישט גידארפט צי קימען, נאר סזענט שוין יא דא, עכ"פ פין היינט אהן לא תוסיפו הביא מנחת שוא...

יום ד', מצורע: היה אצל הכותל המערבי בבוקר אחר התפלה.

^{ענין תוכחה}

יום ב', אחרי: א'. אחרי התפלה יצא פתאום מחדרו לחוץ ולא ידעו לאן הולך, אח"כ שמענו שאמר לא' שהולך לכותל.

בעת נסעו לשאוב מים שלנו: דיבר היכן בדקו כל ישראל החמץ בביתם, הלא הלכו לרגל לירושלים וכמעט רוב ישראל (עשו בוודאי ע"י שליח, כמו שהוא עושה ע"י שליח), אח"כ אמר, כי אין משכירין בתים בירושלים והיו שלהם והיו יכולים לבדוק ודיבר עוד מזה.

אח"כ בירך אחד לשנה הבאה בירושלים, ואמר הלא אנחנו כבר בירושלים - ובעת נסעו חזרה אמר, כמדומה בשם אא"ז החי' הרי"ם זצ"ל, כי לכך כ' אנכי קודם לא יהיה לך, כי אנכי הוא קבלת מלכות שמים ולא יהיה סור מרע, מפני שיכולים לקבל עומ"ש אע"פ מ'איז נאך נישט אינגאנצען ריין. ואמר א"ש שמפני זה ג"כ כאן, כי מצה מרומז על מ"ש, והשבתת חמץ לסור מרע, ומפני זה מקדימים שאיבת מים של מצת מצוה קודם הבדיקת חמץ.

ע"פ אחר אפיית המצות: הלך לכותל המערבי.

מה שאמר בליל א' דפסח על הסדר: מ"א

מה שאומרים השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין ואומרים כי בני חור"ל השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכאן בירושלים אומרים השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. אח"כ אמר אשתקד אמרתו השתא הכא לש"ה בארעא דישראל ועכשו אומרים השתא עבדי לש"ה בני חורין. מ"ב אמר על מה שאומרים ברשע ואתה הקהה את שיניו, כי הלא תמיד צריכין לקרב גם אותו, שמאל דוחה ימין מקרבת. ואמר כי פסח יציאת מצרים הוא השורש מהיודין ואם גם פסח לא פעל אצלו אז אין לו תיקון חלילה.

מ"ג בגמרא ברכות, במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע כי פליגי בהמוציא ופריך והכ' המוציא אתכם גר' ומתצינן ה"ק בתר דאפיק יתכן מארעא דמצרים עבידנא לכח מילתא דתדענן דאנא הוא דאפיקת יתכן כו' וידעתם כו' ולמה לא עביד מקודם? ואמר אא"ז החי' הרי"ם ז"ל על גר שרצה להתגייר ע"מ שילמד כל התורה כלה על רגל אחת וא"ל הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד, והק' מהרש"א למה א"ל בלשון שלילה ולמה לא א"ל בלשון של תורה ואהבת לרעך כמוך, ואמר כי ללמד יכול אפילו גוי ג"כ, רק להשיג התורה זה אינו יכול, ומפני זה לא היה יכול לומר לו לשון ישרה ואהבת, רק מפני שיש מצוות שגם הגוי יוכל להשיג זאת מצד השכל, וזה גם מהשכל מה דעלך סני לחברך כו' וזה על רגל אחת מקודם שהוא ישראל, והלל א"ל ואידך פירושא זיל גמור, כי כשיהיה ישראל אז יוכל להשיג טעמי תורה, וזהו ג"כ כאן, כי מקודם שיצאו ממצרים לא היו יכולים להשיג דאנא הוא כו', ומפני זה אמר בתר דאפיק עבידנא לכו כו'. ואמר כי אביו זצ"ל שיבח מה דאי' בס' הישר לר"ת ז"ל כי מזה שהשכל מסכים לאיזה דברים שהם מצד התורה, זה ראיה שהשכל הוא דבר חשוב, לא כמו שאומרים הם שהשכל ראיה לתורה, בכל דור דור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, כפי מה שמאמינים שיוצאים ממצרים, כן הוא, כמו שכתוב וידעתם כי אני ה' המוציא.

מ"ד בגמרא ברכות פליגי ר' יוחנן ור"ה מ"ס מברך על הפתיתין ופותר את השלימין ומ"ס מברך על השלימין, ואמר כי השלימין היינו מי ששלם במדות טובות ומ"ס מברך על הפתיתין היינו מי שאינו שלם מהמדות רק שיש לו לב נשבר, ואר"נ ירא שמים יוצא ידי שניהם מניח פתיתין בתוך השלימין ובצע, דאי' בחובת הלכות דאגתו בלבו וצהלתו בפניו, היינו שיש לו שלימות ולב נשבר, בפסח כ"ע מתיים דמניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע מ"ט לחם עוני כ' היינו שבפסח יכולים לבא ליראת שמים לשלימות ולב נשבר, ירושלים ג"כ ירא ושלם אותיות ירושלים, ואי' בגמרא שא"ל מה שמך א"ל שלמן א"ל ששמת שלום בין התלמידים, היינו כנ"ל.

הר' שלמה שי' (סירקיס) שאל מה החילוק בין שאלת החכם והרשע, ואמר א"ש

מען דארקענט די תנועה ואח"כ אמר שגם הרשע היה חכם רק להרע ומשיבים לו ג"כ ברמז לי ולא לו, ולא אומרים ולא לך...

ליל ב' על הסדר, (היינו מנין מצומצם מבני חר"ל ולא הנחנו לבא מבני א"י), בזמן הבית כשחל כמו עכשו במוצאי שבת ליל ב' אם עשו ג"כ בשלשה מגלות כו' שהי' לפרסם מפני הביתוסים שאמרו ממחרת השבת ממחרת השבת ועכשיו לא יצדק זה, ושאל אם נמצא בשום פוסק שדיבר מזה, אח"כ אמר שיש פלוגתא הרמב"ם ורש"י ז"ל מה שהיו כל העיירות מתכנסות בעת קצירת העומר רש"י ז"ל כתב מפני פירסום מפני הביתוסים ורמב"ם ז"ל כתב מפני חיבוב מצוה, ואמר שיש ראייה מפני חיבוב מצוה מהמד' רות עה"פ ותצא נעמי זמן קציר העומר היה כמו דתיקנו כל העיירות מתכנסות וכו' והלא אז לא היה עוד ביתוסים וע"כ מפני חיבוב מצוה.

אח"כ אמר מה שאמרתי אתמול קושית מהרש"א למה אמר הלל להגר בלשון שלילה, ואמר כי לי נראה פשוט כי אסור ללמד לגוי תורה כמ"ש מגיד דבריו ליעקב גר' לא עשה גר' מפני זה לא אמר לו בלשון תורה ואהבת לרעך כמוך כי אסור ללמוד תורה.

יום א' דחיהמ"פ בעת נסעו למושב זקנים.

אמר כי יש מחלוקת בין הפוסקים הובא ביראים ועוד, מה שמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, ואמר כי המצוה למימני שבועי רק בתשלום השבוע וי"א שצריכין להזכיר השבוע בכל יום, ואמר כ' שבעה שבועות וגר' מהחל חרמש וגר' והלא שבועות אין מתחילין למנות מהחל חרמש רק מזה ראייה שצריכין להזכיר השבוע בכל יום, וביום ראשון יום א' לשבוע וכן כולם כמו שאומרים בשבוע ב' שבוע א' ויום א', ושבוע שני, ואח"כ אמר כי איתא בשם האר"י ז"ל שבשבוע ראשונה מהספירה כוללים כל הז' שבועות, יום לשבוע, כל השבוע יו"ט אף האחרון, שהוא מדת חסד א"כ ניחא מהחל חרמש תחל לספור שבועות.

בעת שנסע חזרה, אמר בשם אבינו [הוא גיסו הרה"צ מבנדין] זצ"ל בתמיד נשחט ברש"י שבמוספין נאמר ביום משמע מאוחר וזה בשש, והק' מהמשנה הקרובים מותרים מיד והרחוקים מחצות מפני שאין ב"ד מתעצלים בה, והרמב"ם כתב שהכבש הקרב עם העומר מקריבין אחרי המוסף א"כ לא היו יכולים להקריב העומר רק לאחר חצות וביותר קשה כי הגמרא רוצה להוכיח שחזקה על שליח שעושה שליחותו, מהמשנה הנ"ל ודוחה הגמרא שב"ד מתעצלים רק שיש מתעצלים יותר והק' הא אין יכולים להקריב מקודם כנ"ל.

ביום ב' דחיהמ"מ אמר הר' משהל"י וואלער ע"ה אמר בשם החי' הרי"ם ז"ל כי מה דכתיב

אם כסף תלוה בלשון רשות, דאל"כ יחשוב מפני שמצוה להלוות מעות מפני זה אסור ליקח ריבית כי אסור ליקח שכר מצוה, מפני זה כתב לשון אם כי לפעמים אינו מצוה להלוות דהיינו שיש לו או שצריך לעצמו ואעפ"כ אסור ליקח ריבית. (ובאמת מצינו עוד לאורין על רבית).

יום ג' דחזה"מ, בעת שנסעו להבית של כולל ווארשא ואגודת סופרים.

אמר שבזה"ז אסור להקדיש שום דבר ואסור לומר שום דבר הנראה כמקדיש דבר, והק' א"כ האיך אומרים לך אזבח זבח תודה, שזה נדר, אח"כ אמר אולי אין אסור רק באומר הרי עלי, ואח"כ אמר שאנו אומרים שדוד המלך אמר לך אזבח וגו', ואח"כ אמר שאמרינן בגמרא זובח תודה יכבדנני כל הזובח את יצרו כו' ויכולים כאן ג"כ לומר כן לך אזבח גו' לזבוח היצר.

באסיפה של "אגודת ישראל", אמר במשנה כל כנסיה שהיא לש"ש סופה להתקיים ובמשנה אחרת כל מחלוקת שהיא לש"ש סופה להתקיים, איזהו מחלוקת שהיא לש"ש מחלוקת הלל ושמאי, והק' למה אצל ^{אוצר החכמה} כנסיה לש"ש לא נאמר לש"ש ואמר כי מחלוקת היא דבר מסוכן וצריך למחלוקת לש"ש אנשים גדולים כמו הלל ושמאי אבל כנסיה לש"ש הכל טוב, ואח"כ אמר כי איתא בספרי אותו היצה"ר העבירו מלבכם הכוונה היצה"ר של מחלוקת כי איתא מקודם המחלוקת השבטים ויוסף ושנאת חנם עדיים מרקד בימינו, וע"ז נאמר אותו היצה"ר הידוע ותהיו כולכם ביראה אחת וכו'.

ערב שביעי של פסח, בהליכתו חזרה מבית"ח היה אצל הכותל המערבי.

דיבר ממה שכתוב ביחזקאל קרבנות של פסח, שלא הזכיר בתורה שלא דרשו חז"ל, אמר על מה שאי' במכ"י עה"פ ולא נחם גו' כי קרוב הוא, כי הכנענים שמעו שישראל באו לכבוש את ארצו - נתצו את הבתים, ולפיכך עיכבם הקב"ה ארבעים שנה במדבר עד שבנו מחדש. והק' א"ש, חדא, למה אח"כ לא נתצו עוד הפעם, ועוד, למה לא נתן הקב"ה במחשבתו שלא לנתון. ואמר כי אי' בגמ' למה צוה הקב"ה לשרוף אשריהם באש, מפני שעבדו הכנענים, הלא כבר נתן הקב"ה הארץ לאאע"ה ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ותי' בגמרא דכשעבדו ישראל לעגל נאסרו מפני שישראל הראו כי ע"ז חשובה להם, ונעשו כשל ישראל מפני זה ניחא כאן כי הבתים שהיה קודם העגל נאסרו כי הכנענים עבדו להכל כי היו אדוקים מאד בע"ז ובשעת העגל נאסרו ולכך עיכבם הקב"ה ובנו אחרים אחר העגל ואז לא היו יכולים לאסור כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

אמר, כוס ישועות אשא גו' אקרא גו' נדרי גו' נגדה נא לכל עמו גו' לך אזבח זבח תודה, מה זה שאמר לשלם הנדר כנגד כל ישראל, כן אי' בפסחים עתיד הקב"ה לעשות

סעודה ויתן לברך לאאע"ה ויאמר איני מברך כו' וכן ליצחק כו' וכן ליעקב כו' עד לדוד ויאמר אני מברך ולי נאה לברך שנא' כוס ישועות אשא גו', וכי דוד לא היה לו חטא, והלא שאל באחת דוד בשמים, רק באמת היה לו חטא רק דוד המציא דרך ע"י שעשה התגלות ש"ש בקרב כל ישראל נמחה החטאים, אאזו"ל אמר אשר נשבע גו' נדר לאביר יעקב גו' אם אבא גו' אם אעלה גו' שנת לעיני גו' תבומה גו' עד אמצא מקום גו' משכנות לאביר יעקב, והפי' הפשוט שלא יישן שלא יבא עד ימצא מקום, ואמר כי אינו כן רק דוד המלך נדר שכל מעשיו יעשה לש"ש שיתגלה לש"ש בתוך כל ישראל וזה עד אמצא מקום שאז יתגלה ש"ש תוך כל ישראל, וזה הפי' גם כאן, לך אזבח זבח תודה גו' אקרא גו', אי' בגמרא זובח תודה כו' כל הזובח את יצרו כו' והיכן שוחטין את היצה"ר רק הפי' שעושה שיתגלה הש"ש דוד המלך התחיל לזבוח כמ"ש לבי חלל בקרבי וזה לך אזבח זבח היינו ובשם ה' אקרא וזה נדרי לה' אשלם, מה הנדר נגדה נא לכל עמו שיתגלה ש"ש בתוך כל ישראל, ולזה אמר כוס ישועות גו' והלא היה לו חטא, רק מפני ובשם ה' אקרא, שעשה שיתגלה ש"ש ועי"ז נמחל כל החטאים, ולעמיד אי' שישחט היצה"ר היינו שיתגלה ש"ש תוך כל ישראל וזה שחיטת היצר.

מאמר ג' בגמרא ברכות כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו כו' א"ל ר"ל זה אפילו תינוקות של בית רבן יודעין דכ' אם שמוע גו' כל המחלה גו' לא אשים גו' והק' הלא אמר רק העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו והוא אמר מהפסוק שחושב כמעט כל התורה והישר בעיניו כו', ואמר כי ראה במכילתא שדורש כל הפסוק על התורה.

ש"ק אחרון של פסח (בארץ ישראל פ' אחרי).

מ"א, נאמר במעשר שני ואכלת שם גו' למען תלמד ליראה, היינו שהשי"ת צוה שיפרישו, וכשיעלו לרגל יעלו עמם עשירית לירושלים כדי שיהיה להם מנוחה ויוכלו לעסוק בתורה, כי מי שהוא טרוד בפרנסה אינו יכול כ"כ, וזהו דאי' בגמרא לרבות שבתות וי"ט היינו כי גם שבת וי"ט הכין כ"א לאכול מה שהיה ביכלתו ויש לו מנוחה לעסוק בתורה וזה שבת יעשה כולו תורה.

מ"ב, אילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דיינו, היינו שלא היה בתוכו מים רק טיט הי', ואיתא בתיקונים עה"פ לססתי ברכבי פרעה כן הרשעים אמרו, כי השי"ת יוכל לנגב את המים אבל לא את הטיט והשי"ת העביר את ישראל ביבשה בתוך הים בגין זכותא דאברהם יצחק ויעקב, כי מי שחטא אע"פ שעשה תשובה נשאר רושם מן החטא רק בכח האבות שיש בכל איש ישראל נקודה מהאבות שע"ז יוכל להטהר מכל החטא ועי"ז הלכו ביבשה בלי שום טיט.

בסעודה ג' וכאשר שמים, אי' בספרים הפירוש הוא כמו שהשמים עומדים מגערת הקב"ה

כמ"ש עמדי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו שעי"ז נקרש תעשה שמים ובקרי"ס קבלו ישראל ג"כ יראה חדשה, קפאו תהומות בלב ים וברוח אפך נערמו מים, זהו ויראו העם את ה' שקבלו יראה חדשה.

יום ב' פ' אחרי היינו אצל קבר רחל אמנו ע"ה, ואח"כ היינו בחברת אצל מערת המכפלה.

ש"ק פ' אחרי אחרי שקראנו אצל א"ש פ' אחרי הלכנו לביה"ח לשמוע פ' קדושים.

בס"ג מ"א באבות פ"א אנשי כנסת הגדולה אמרו העמידו תלמידים הרבה ופי' הברטנורא דלא כר"ג דאמר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לביהמ"ד, והאיך יפלוג ר"ג על אנשי כנה"ג שהיו מהם נביאים, נאר ר"ג האט גיזעהן דאס גאנצע חדר איז איינגישטעלט אמר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס ויכול להיות שזה כותתו ועשו סייג לתורה שאם יראו שהשעה צריכה לכך אז יעשו כן, ואח"כ אמר שיוכל להיות שר"ג פי' פי' שני על העמידו תלמידים הרבה שאם העמיד תלמידים בבחרותו יעמיד גם בזקנותו.

פ' אחרי ס"ג מ"ב בחור'ל קורין אחרי, בפה קדושים, שניהם אחת, כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, באחרי נאמר רק גדר ערוה, ואח"כ קדושים תהיו כ"א מישראל יש לו חלק בהקדושה, בזהר כד הוי מטי חבריא להאי פרשתא הוי חדאין, החי' הרי"ם זצ"ל אמר בשם הרבי ר' בונים ז"ל משל לתלמיד שלומד שיעור ואח"כ לומד הרבי עמו זה השיעור הוא שמח, כך כאן כל ישראל יש להם חלק בקדושה לפיכך חדי, כ' ולא הקיא גר' כאשר קאה, אבל ישראל יש להם חלק בקדושה לכן יש להם אחיזה בא"י, במ"ת התחיל וקדשתם היום ומחר ואח"כ עשרת הדברות ואי' בזהר שגם בכאן נאמר עשרת הדברות רק הם בפרט אנכי ה' אלקיך, וכן היה לכל ישראל חלק בהקדושה ולכך אני ה' אלקיך.

מאמר ג' במדרש מקרה א' לכל לטוב לטהור ולטמא, לטוב זה משה כו' לטהור זה אהרן שהיה עוסק בטהרתן של ישראל, טמא אלו מרגלים ולמה נקראו טמא רק מפני שבא"י יש עשרה קדושות והם לא רצו צי לאזען די קדושה לפיכך נקראו טמא.

יום ב' קדושים לעת ערב אחר מנחה היינו אצל הכותל, וכל פעם שהיה אצל הכותל הלך אנה ואנה כמה פעמים, ולפעמים עמד במקום אחד זמן מה.

יום ג' פ' קדושים נסענו מירושלים עיה"ק תובב"א.

ש"ק פ' קדושים על הספינה, התפללנו על הדעק קבלת שבת ואחר התפלה הלכנו לאכול עם א"ש בחדרו, וא"ש היה בשמחה גדולה מאד ממש מי שלא ראה כו'. מאמר א' אמר כמדומני בשם האלשיך כ' יקם סערה לדממה, זיי שרייען ווערט שטיל אז סווערט שטיל לויבען זיי אז עס איז באלד נישט דא קיין רוח סערה ברויכט מען א דאי לויבען אז מען איז שלאף אין מען ווערט גיזינט ברויך צי לויבען, אז מען איז באלד גיזינד ברויך א דאי צי לויבען.

אורי' הולסט
אורי' 1234567

מאמר ב' במדרש ישלח עזרך מקודש, מקידוש מעשים שבידיך ומציון מעשים שבידיך, ולמה נאמר עזרך ולא עזרו, בשפ"א תי', ולי נראה איתא במדרש שהיה רוח במקום א' ואמר שיביא רוח לא טוב ואמר עצה שיצא כל אחד עם כליו ויכה על המים ויאמרו דידן ניצח וכן עשו ואמר דידן נצח ונצחו, ומה הרוחות שלא נבראו לסייע כך, בני אדם שנבראו לסייע עאכו"כ, עיקר הוא התחזקות ויאמר כל אחד דידן ניצח כי כל אחד מישראל נברא ער זאל קענען אליין איין עצה געבין, וזה התחזקות ועי"ז בוודאי מנצח, וזה ישלח עזרך מקודש, מקידוש מעשים שבידיך, דידן נצח...

אח"כ אחר האכילה הלכנו להדעק, ואמר ר' שלמה לא"ש שמה שהתפלל א"ש בהדעק זה כמו שנאמר באע"ה ויקרא שם אברהם בשם ה', חוכר עוד במרינבד שהתפלל א"ש כן נפל ברעיונו, ואמר א"ש שהרמב"ם ז"ל פי' כן שא"א פירסם אלקותו בעולם שבל"ז אין פירוש אברהם גייר כי הלא לא נימול רק לזקנותו, ואח"כ אמר א"ש שהנסיון מה שאמר השי"ת לא"א לילך לארץ היה שאברהם הלך לארץ ונעשה שם רעב ואמרו שזה בשבילו אעפ"כ לא נפל ולא הרהר כלל...

(ובטח היה כוונתו על עסק יפו שנתהוה בזמן שא"ש היה בירושלים).

ע"כ מרי"מ לוין שי'.

ד"ת מכ"ק מרן א"ש מארץ ישראל - הטור עה"ת הק' למה לא מצינו גבי מיתת נדב ואביהו שהצריכו לטהר הכלים והאהל, ותירץ א"ש שאיתא בספרי הנוגע במת הנוגע טמא והמת עצמו אינו טמא ופלא לכאורה, ואמר בשם רב אי' שתי' בזה הא דאמרינן בברכות היינו מדלגין ע"ג ארונות לראות מלכי ישראל משום דרוב ארונות יש להם פותח טפח, וקשה הא הוי קבוע וכמחצה על מחצה דמי, ולספרי הנכתב לעיל לק"מ דיכולין לפרש שהמת עצמו אינו טמא רק הרוחות שסביבו והרוחות לא הוי קבוע, א"כ במשכן בוודאי לא שלטו שם הרוחות, עוד תירץ כי אי' שבשני נשרף הפרה ומעשה דנדרו"א בראשון, ואי' בנזיר דעכו"ם אין בו טהרה משו"ה אינו מטמא, א"כ אפשר דהכא נמי מצינו למימר משום דבראשון לא היה עוד הפרה ולא היה באפשר לטהר ממילא לא היה מטמא כלל.

נסיעה ב' שנת תרפ"ד נכתב ע"י הרי"ם אלטר הי"ד

ח' שבט מגור לווארשא על הדרך, שאל פי' הגמרא שבת סג. אורך ימים בימינה ופריך עושר וכבוד ליכא כו', וק' דילמא איה"נ, ותי' דאיתא בגמרא לעולם ילמד אדם שלא לשמה שמתוך של"ל בא לשמה, וממילא זוכה מקודם לעושר וכבוד.

ט' שבט מווארשא, אמר ששמע מאביו בשם זי"ל על אין מקרא יוצא מידי פשוטו מצינו ברש"י ז"ל לפעמים אין המקרא הזה אומר אלא דורשני היינו כי יש פשט רמז דרוש סוד, וכאן הפי' הפשוט הוא הדרש זה בגמרא שבת סג. חגור חרבך על ירך האי בד"ת כתיב ע"ש בגמרא אין המקרא יוצא מידי פשוטו היינו בעה"ז הפי' כפשוטו אבל לימות המשיח יהיה הפירוש הפשוט בד"ת.

בש"ק על הספינה דיבר הרבה ממכילתא וסיפר כי יש בו טעות הרבה, וסיפר כי יש מכילתא עם הגהות רח"ו ז"ל בכת"י ממש, ואמר כי במקום שאי' דורשי חמורות אין להבין כוונתו.

ג' סעודות, אכלו שם כל העולם הרבה פירות, ואמר בשם יוסף לקח על אסתר, והיה כאשר ירים משה גר' וגבר גר' וכאשר יניח גר', כי מצד הטבע הניח וממילא גבר עמלק כי הטבע... וירם ידו היה צריך לעשות חוץ לטבע...

בליל מוצש"ק בלכתו על הגג, אמר הנותן בים דרך, היינו דרך הוא תשובה, ונאמר תשליך במצולות ים כל חטאתם זה הדרך נותן בים.

דיבר הרבה מגמרא שבת המהלך במדבר כו' אם גם בפסח או ביו"כ הדין כן, וביו"כ הוא הדבר שא"א לדעת אך כי המפורשים הקשו למה צריך בשבת זיל בתר רובא וכ' כי שבת קביע וקיימא וכמחצה על מחצה דמי זה ניחא על שבת אבל יו"ט ויו"כ ל"ה קביע ממילא שייך למיזל בתר רובא. ועיין במג"א לא"י שמ"ד ופרמ"ג שם.

נסתפק מה לשון יורדי הים, ואמר בשם הרד"ק ב' פירושים.

אמר לענין יו"ט יש דיעות במכילתא אם ירד המן, ואם נימא דלא ירד, מה עשו ביו"ט הסמוך לשבת, אי ירד בע"ש ג' פעמים היה צריך ליקח גם חלות שלושה. ואני השבתי לפ"ד כ"ק זקניי ז"ל שנסתפק אי במן מש"ק היה מותר להותיר ליום א' ואם מותר אכלו מה שהותירו מש"ק על יו"ט, וכ"ק מו"ח שליט"א אמר לפ"ז ביו"ט וכן משבת קודם אכלו בפחות מיום חול זה דוחק.

נסתפק למה המנהג דוקא לברך ברכת הגומל בש"ק, ואי משום דצריך עשרה,

הא בכל תפילה צריך עשרה.

ט"ו בשבט, אמר המימרא הנדפסת בחי' הרי"ם עה"ת ס' הזכות, וסיפר כי אביו ז"ל אמר כי דיבר למה נדפסה בחי' הרי"ם, וש"ב ו' ישראל יוסל סיפר לי שהיה להחי' הרי"ם חיבור על הטור ושרפו.

הרבי מסוקולוב זצ"ל סיפר כי אביו שמע מזקיניו הרבי מקוצק זי"ע שאמר יש מי שמדפיס ספר או שהוא ע"ה או עזות פנים, ואמר א"ש כי הרבה מאמרים תמוהים אמר הרבי מקוצק וזה אחד מהם.

עוד סיפר הרבי מסוקולוב ז"ל הרבי מקוצק שאל פעם אחת את ר' הירש טומשובר היתכן כי כל תושבע"פ היא ע"י עבירה, דברים שבע"פ אין רשאי לכותבם רק משום עת לעשות ותירץ כי באמת מי שמאמין יודע שזה רמזים מה שנכתב, וסיים הרבי מסוקולוב שעפ"ז נחא שיש אנשים שלומדים בגילוי הראש, וכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שזה עושין ע"פ הגר"א באו"ח גבי... גילוי ראש, שכן חסידים יש להם ב' כסויים כי יש שני יראות, וסיים כי היום ר"ה ואי' כסי רישך כי דתיהוי לך אימתא דשמיא.

ה' יתרו בירושלים, אמר בשם ס' תורה תמימה שהק' על נוסח הפסוקים ונאכל מפריה ונשבוע מטובה, הלא מצינו גבי מרע"ה במדרש וכי לאכול מפריה הוא צריך והלא איך נוכל לדמות מרע"ה אשר הרמ"ע מפאנו ז"ל אמר כי לא אכל כלל, אח"כ מצא גם הסמ"ג שהקשה כן, ואני הראתי בטואו"ח סי' ר"ח שמביא קושיא זו בשם סמ"ק ע"ש בב"ח.

ועש"ק, ביקר את הרב ר' יוסף חיים שי' והרב ביקש לכ"ק א"ש לישוב דוקא על כסא הרחב (פאטעל) וכ"ק א"ש סירב באמרו כי גם בביתו יושב רק על כסא פשוט, וא"ל בשם אביו זצ"ל כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא, וכאשר רוצה לכבד יותר מדאי, כבוד הוא מהדברים המוציאים את האדם מן העולם ונכלל זה ב"ח חוץ מצא".

ש"ק יתרו, אי' במכילתא עה"פ כה תאמר לבית יעקב וגו' הראה להם, ופי' כי איתא לא פחות ולא יותר ל"ה יכול משה, אך כ' גל עיני וזה היה יכול לכן הראה להם הדברים.

בשלש סעודות, אמר בשם המכילתא ב' טעמים על מה שלא נתנה התורה בא"י, הא' שלא יאמרו האומות שנתן בארצנו לכן מקיימין, הב' שלא יאמרו כל שבט שיתנו בחלקו. והק' הא ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואמר שלמ"ד לא נתחלקה ס"ל טעם הא' אך בגוף הק' של המכילתא פי' הוא כדאי' אין תורה כתורת א"י לכן היה צריך ליתן

התורה בא"י.

1234567

אמר ערות אשת אביך גר' ערות אביך, ע"כ איירי בזיווג שני שהיא לפי מעשיו וממילא מבזה אביו ויש בכל דור צדיק יסור"ע שהוא בעלה דמטרותיתא ועליו נאמר ותגור אומר גר' ואחר חטא העגל הוא זיווג שני שבא ע"י יגיעה חזק נקרא ע"פ מעשיו. כרש"י ז"ל מזבח גר' אשר לא תגלה גר' חבירך גר', כנראה שזה הפסוק נאמר אחר קבלת התורה שהוא יסוד התורה ואהבת לרעך כמוך, בשם הבעש"ט באם שרואה אצל חברו דבר מגונה ע"כ הוא רואה זה כדי לתקן בעצמו אותו דבר, וזה כיוון הפ' אשר לא תגלה ערותך עליו.

א' משפטים ירושלים, אחר מנחה התחיל ללמוד טור יו"ד הל' חלה סי' שכ"ג ואמר כי חלה נתחייבו תיכף בבואם לא"י קודם י"ד שכבשו וחלקו כי עתידה א"י להוציא גלוסקאות ממילא כשהיו עושין רצונו ש"מ היה תיכף כך, וחלה נתחייבו בעת שנעשה עיסה ממילא ל"ה זמן חלה, ואך ק' דגם בתרומה כן, ובאמת לא נתחייבו אז, אך י"ל כי תרומה חייב ליתן מתירוש ויצהר ג"כ, לאפוקי חלה דחייב רק מעיסה ולא מדבר אחר. בט"ז שם הל' חלה הק' איך משכחת מיתה באוכל תרומה הלא יכול לשאול ע"ש, והק' הלא יתחייב מיתה על שאכל טבל, ואולי כותתו על ביכורים דאינו טבל.

בנסעו לחברון, אמר דנמצא בספרים דגם יהודא נקבר במערת המכפלה עם האבות. אמר בשם אביו זצ"ל קרשיא הלא שחיטה היא דוקא בצפון המזבח בעולה, והלא גבי עקידה העלה אע"ה את יצחק ע"ג המזבח, ותי' הרבה תירוצים, א' כי היה במדבר ולא ידע צד צפון, ולכך העלו בראש המזבח דשם אין צריך צפון, ב' ירא כי אולי יהיה פסול וכאן כיון שעלה למזבח לא ירד, ועוד תירץ כיון שנאמר והעלהו עשה כמו שנאמר לו, ובאמת זה הצווי... צוה שלא לשחטור...

ועש"ק משפטים, על ברית מילה, בשם מהר"ל כי בתרגום יונתן אי' יענך ה' ביום צרה ביומא דמהילתא, ואין בתרגום שלנו מזה.

ש"ק משפטים ס"ג, במד"ת אתה כוננת מישרים משפט וצדקה גר' ונעשה שלום ביניהם כי המצוות הוא בכ"א, אחד לטעון ואחד לפרוק חייב לטעון לשונא כדי לכופ את יצרו, ושונא איתא בגמרא הוא שראה ממנו דבר מגונה דלא"כ אסור לשנא לישראל, ואיתא בשם הבעש"ט כי השגחה פרטית הוא ברואה אצל חברו דבר מגונה כיון שהוא ראה זה סימן שנצרך לתקן זה, חזק הכוונה לכופ את יצרו ובערת הרע מקרבך. ר' משה מוואלע ז"ל א"ל בשם החדושי הרי"ם ז"ל דלכך כ' התורה אם כסף תלוה בלשון רשות אע"פ שהוא מצוה משום אסור רבית דהו"א דלכך אסור ליקח רבית

משום מצות לאו ליהנות ניתנו.

בשם תלמידי הבעש"ט ז"ל לכך אסור רבית דהוא אגר נטר וישראל הוא למעלה מהזמן ולכך לנכרי תשיך שהוא תוך הזמן וגם שבת הוא למעלה מהזמן ונאמר כי ששת ימים עשה כי הקדמונים הקשו למה לא נברא העולם מקודם ותי' כי גם הזמן נברא אז. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לא ישמע על פיך גו' שלא יוכל להיות נשמע על פיך, ומזה דרש ב"ש לרבות שביתת כלים כי לעתיד יהיה גם הדומם נתעלה כמש"כ כי אבן מקיר תזעק גו' ולעתיד יהיה הלכה כב"ש וגם לב"ה מרבה שביתת בהמתו כי השבת מתפשט בכל דבר כדמצינו מעשה בר"י בן תורתא.

בשם המכילתא שצריך למלוך במוכריו והלא כו' הבי"ד ישלמו בעדו? אך הכוונה כדאיתא גבי סוטה שיאמרו דברי כיבושין.

אשר כתבתי להורותם והק' הלא לא נאמר מקודם שיאמר לישראל אך הוא לשון הריון שישנן להם לאחר הזמן כמו שדרש בגמרא מזה הפסוק שכולם נתנו למשה בסיני היינו אף מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש היינו עד ביאת המשיח.

במכילתא שמכירת גב דוקא בשוה עם הגביה ונסתפק אי דוקא באותו עת יהיה שוה או נוכל להמתין איזה זמן שיהיה שוה.

בגמרא ונמכר בגביתו ולא בכפילו ופרש"י ז"ל בקדושין ח. באם יש לו לשלם הקרן ואין לו לשלם הכפל אינו נמכר, וק' ע"ז מהמד' גבי בנימין בנימוסין שלנו נא' אם אין לו ונמכר חוה יש לו לשלם, ושם קאי על הכפל, כי הגביע הוא הקרן, ועיין במקנה הפירוש ולא בכפילו עי"ש.

ד' תרומה ר"ח אדר בת"א בערב, אמר בשם זקנו ז"ל על מה דאי' באיזה מצות, ששקולה מצוה זו ככל המצוות, היינו שיש תרי"ג מצוות כנגד תרי"ג אברים וגידין שבכל מצוה יוכל לקדש איזה אבר המכוון נגד זו המצוה, והמצוה שנאמר בה ששקולה ככל המצוות היינו שיכולים ע"י להעלות כל האברים, ואמר שבספרים איתא גם מצות א"י ששקולה ככל המצוות וממילא יכולים לקדש כל האברים.

אמר דאי' בגמרא ב"ב יד. כתב ר"א ד' מאות ס"ת דלמא תורה צוה לנו משה ופי' הרמ"ה שמי שכותב זה הפסוק כאילו כותב כל התורה כולה. (עי"ש בתוספות).

עוד אמר, דאי' בגמרא שם, ר' ינאי נטע ד' מאות כרמי, ופי' השטמ"ק משום ישוב א"י.

עוד אמר כי בתוספות ר"ה ד' ופסחים ח' הק' אהא דאמר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ה"ז צדיק גמור, הלא באבות אי' אל תהי כעבדים המשמשים כו' ותירץ הר"ן כת"י על שבת כי אבות הוא מילי דחסידות [אמר לחכם אחד מטבריא בדרך הלצה, הר"ן אומר שחסיד גבוה מצדיק] ובעצמו תירץ קושית התוס' כי לצדקה יש שיעור, יותר מחומש אסור ליתן, אבל כשכונתו בשביל שיחי' בנו מותר והוא צדיק גמור, אך מגמ'

פסחים לא משמע כן.

מוצש"ק תרומה מ"א, ברשיז"ל למה נכתב כפול ואל הארון תתן ע"ש והנה ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, ובאמצע נאמר הפסוק ופניהם איש אל אחיו אזי ארוך עוד הפעם לתורה ע"י השלום ואל הארון גו' ובפסוק נאמר אני ה' שיהיה לש"ש ובמד' איתא ברזל בברזל יחד אין ת"ח מתחדד רק בחברו היינו שלכ"א יש מדה אחרת לעבוד ה' וכן מצינו גבי אבות היינו שלכ"א היה מדה מיוחדת ועקב אע"ה צרפן וכן מצינו גבי יאע"ה שלקח ג' אבנים ואמר אם מתאחות כו' ומצינו צירוף לג' בזימון וזה צירוף האבות שנים ושבת מצטרפין יעקב שאמר שבת ומצינו צירוף עשרה לדבר שבקדושה וזה צירוף השבטים כדאי' בירושלמי שלמדו צירוף י' לדבר שבקדושה תוך הבאים שנאמר גבי שבטים שהיה עשרה מונקדשתי תוך ב"י וזה ט' וארון מצטרפין ואי' במפר' ואך י"א רואה ואינו נראה שלכל שבט יהיה מדה מיוחדת ודרך אחר.

מ"ב, בשם תנדיב"א כשאמרו ישראל נעשה ונשמע נאמר להם ויקחו לי תרומה כי אמרו בני' רצוננו לראות מלכנו ותרגום זה קלי ואנוהו אבנא לי' מקדשא, כי ד' אינו דבר המושג אך מלאך יכול להרגיש רצון השי"ת ואין לו רק שליחות א' כי מכניס בו כל כוחותיו ובנ"י הקדימו נעשה לנשמע היינו שהרגישו רצון השי"ת וזה"פ בגמרא מי גלה להם רז זה שמה"ש משתמשין בו והיינו וחי בהם לעשות המצוות עם כל החיות.

הרמב"ן ז"ל פ' ועשו הארון כי יסיע בכל המחשבות, מה פ', אך כי כ"ק אביו אמר בשם זקנו ז"ל כי בצלאל היה יודע מחשבות, אך כה"ק היינו לעשות בזה ובכסף כו' כי המחשבות היותר גדולים צירוף לדברים גדולים... צירוף כל מיני מחשבות שיהיה לכלל בני' חלק בתורה, ועוד י"ל כי מקודם ל"ה צריך לארון כי לוחות הראשונות נתנו בלי ארון אחר החטא נאמר זה ועשו ארון היינו... והפי' שם שיסייע עם מי שעוסק בתורה תמכין דאורייתא ג"כ טוב וזה הפי' ועשו שכולם יעשו.

ד' תצוה על הדרך מירושלים לטבריא, אמר קושיא שהקשה היפ"ת בפ' תצוה על המד' שסוס מוס"נ על בעליו, הלא איתא בהיפוך שהורג בעליו במלחמה, ואמר דלק"מ כי בעיניו ראה בעת שפרצה המלחמה נסע מגור לווארשא, הקאזאקען שרכבו במרוצה על הסוסים הרבה יותר מן מסילת הברזל כי הם הלכו במס"נ עבור בעליו, וממילא עי"ז לפעמים הלכו בעליו למלחמה.

בלמדו ביר"ד סימן של"א שמחללין מע"ש מברכין בשם הרמב"ם ז"ל, התפלא מנלן? וגם למה, והיא מצוה בפרט כאשר מחללין על פירות, ואמר שיכולין לברך ג' ברכות בכל יום.

אמר שראה קו' בהגרעק"א ברכות פרק כיצד מברכין על התוספות שם שמחללין על שוה פרוטה הלא נצרך צורה ותי' כי בגמרא ב"מ מ"ג יש מחלוקת אי נצרך צורה אי לא

וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחור"ל לכן א"צ צורה.

אמר שראה קר' בס' חדש על גמ' סוכה כ"ו דלכן אסור ליקח אתרוג של תרומה טהורה מפני שמכשירה או מפסידה, הלא בלא"ה מפני שבאותו יום אסור לאכול אתרוג דאתקצאי למצוה וא"כ ממעט באכילתה, ותי' כ"ק א"ש דאדרבה דאדם מהדר לאכול האתרוג מפני דאיתא עבד מצוה בה כדאיתא בברכות ר"ז הוה מהדר ארפתא דעירובא כו', ועיין תוס' זבחים.

בשם זקני החי' הרי"ם על הגמרא שבת ל"ה אמר מעין המטלטל טהור וזה בארה של מרים, פרש"י טהור מלקבל כו' כשאובין עי"ש, וק' האיך ס"ד שיהא כשאובין, אך פסול שאובין שהוא ע"י אחרים וכאן שהיתה ע"י השירה הוא נחשב כשאובין.

ש"ק פ' תצוה על שפת ים כנרת, אמר קר' על המד' השמן אינו מתערב על כל משקה, הלא השי"ת צוה לערב דם בשמן המשחה, אלא כאשר לפי דעת ר' מאיר היה נס בשמן המשחה לסוך העיקרין אינו מגיע, שמן כזה מתערב.

אמר דאי' בגמ' שבת דחמי טבריא עובר על פתחו של גיהנם, והלא בגמ' אי' דג' פתחים לגיהנם א' בים א' בירושלים וא' במדבר, וחמי טבריא לא הוזכר כלל, ותי' דבסוף חגיגה אי' אור של גיהנם אינו שולט בפושעי ישראל ק"ו ממזבח הזהב ע"ש, ואי' בריש מגילה שטבריא נקראת רקת שאפילו פושעי ישראל שבה מלאים מצוות כרמון, והנה פשוט אין הכוונה פושעי ישראל בלא תשובה דלמה לא שלט אור גיהנם בהם רק הכוונה עם תשובה וזה מגין עליהם מאור של גיהנם, וזה"פ ק"ו מזבח הזהב שמכפרת אחת בשנה ביוה"כ שהוא יום תשובה, וזה רקת שמגין על פושעי ישראל שעשו תשובה ונצלו מאור של גיהנם, וזה"פ עובר על פתחו של גיהנם ובעל המימרא הוא ריש לקיש שהיה בעל תשובה.

ג' סעודות על השלחן (היה שמחה ואכלו פירות וגם הרבה יין). מ"א ברשיז"ל פ' אפוד כו סינר שהנשים כו' הלא לא ילבש גבר גר' הגם שהוא גזה"כ אלא שסינר הוא לפניו: [אמר שלא נודע לו] ובאפוד הוא מלאחריו, הנה יש ב' מדרגות צדיקים, צדיק גמור ובעל תשובה, וזה חושן ואפוד, חשן הוא צדיק גמור ואפוד נגד בעה"ת, וגדול מעלת בע"ת מצ"ג, וזה השרש של אפוד להחזיק החושן שלא יפול, וזה שבע יפול צדיק, ולכן שוהם הוא אבן של הב"ש של יוסף הצדיק שהוא צדיק גמור.

בפסוק ואלמדה פושעים דרכיך אליך ישובו ר"ת אפוד, אי' וראך ושמח בלבו מכאן זכה לאפוד וחושן, והנה מצינו גבי אהרן שלא היה ראוי לאותו מעשה רק להורות תשובה, ולא יזח החושן מעל האפוד, רבוע כפול, כפול ר"ת כבד פה וכבד לשון, שמקודם היה השם באתכסיא ובחושן מונח השם המפורש.

מ"ב, כתית למאור ולא כתית למנחות. בשם אביו ז"ל וכי הו"א שיהא פסול בזה שהיא

בזה שהיא כתית למנחות, ותי' כמו שמצינו ריבה שמנה וס"ד דזה נקרא ריבה שמנה והנה במנחות מגרגרו בראש הזית זה דורו של משרע"ה להעלות נר תמיד על כל הדורות ובזוה"ק צו, שאצל ת"ח נעשה מן המצוה תורה וזה נאמר נר מצוה ותורה אור, ומגינה אפילו בעידנא דלא עסיק בה.

מ"ג, ונשמע קולו גו' ובצאתו. עיין ברמב"ן שהק' על ובצאתו ויש ג' במסורה, נעשה ונשמע, ונשמע קולו, ונשמע פתגם המלך, כי ישראל הקדימו נעשה לנשמע ויכולים להיות ובצאתם ולא ימות כי באם עושה מצוות במ"נ נשאר קיסטא דחיותא ואח"כ ובצאתו ולא ימות דאף אם חוטא אך אינו מסיר ממנו עומ"ש כמ"ש לא הביט און ביעקב גו' ה' אלקיו עמו, ואז נשאר קוסטא דחיותא, וגם שבת כן, כמו שהק' הבעש"ט על וינפש וי אבדה נפש, היה צריך להיות זה בסוף, ותי' הבעש"ט כי באם רואה זה מקודם עליו, אף שיצא השבת אז נותן לו הנשמה יתירה כוחות גם לאח"כ שישאר אצלו מהשבת, וזה הכוונה באם נעשה ונשמע אז ונשמע פתגם המלך וממילא נשמע קולו ובצאתו ולא ימות וכל הג' הם אחד.

מ"ד, קודש לה', נאמר קודש לה' כל אוכליו יאשמו, היינו שיאכל קודש יאשמו טומאה הותרה בציבור, כי כאשר ישראל במקום אחד אז באין למקום גבוה שאין פוגם שם הטומאה וציץ מרצה על הטומאה הוא בא בגבוה, כי קודם בריאת העולם קדמה מחשבתן של ישראל כמ"ש... וזה ישראל באמצע בין קודש לה' וכן בשבת נאמר קודש לה' הציץ מרצה על העזות מצח ויש עזות דקדושה.

מ"ה, ברשיז"ל ובתר"כ שמא התנדבת למשכן דבר גזול, והוא פלא שלזה היה נצרך בכל יום פר' ז' ימים וגם כבר היה שינוי ושינוי קונה, אך החי' הרי"ם ז"ל אמר כי גזול נכתב ענין תשובה, כי כל עבירה היא ענין גזול, שגזול ומנתק מהשורש, כי נדבת המשכן ל"ה הכוונה על הכסף וזהב רק רצונות, אדה"ר לא הקריב מן הגזול כי הוא הנקודה הראשונה כמ"ש כאלקים עשה את האדם ישר.

א' תשא, דיבר מחמי טבריא דאי' בגמרא שבת דהיא על פתח גיהנם, ואמר דאי' מפני מה אין חמ"ט בירושלים כו', וק' מה הפי' לזה הלא נברא בטבריא, אך כי עובר על פתחו של גיהנם וצריך להיות בירושלים כי הוא שם, ואמר בבדיחותא דאי' שאאע"ה יושב על הפתח, ואם יש ג' פתחים לכנס לא יוכל להיות על ג' פתחים.

וא' מן ההולכים אמר כי ישראל יכנסו ועבור הערלים יש עוד פתחים כי א"א שיכנסו על פתח אחד, ואמר א"ש כי לא משמע כן דאי' שמושך ערלתו הלא הוא נכנס על פתח אחר.

ביום א' פ' תשא נסע לצפת ובא בחצות היום והי' על קבר האר"י והלך על הקבר של הב"י ושהה זמן רב. אחה"צ נסעו חזרה לטבריא הלך על קבר ר' חייא ובניו ואיזה פעמים ישב בדרך לנוח והרב מבנדין הי' רצונו לעלות ישר לקברו של ר"ע אמר א"ש שר"ע מונח בגמ' גלך ונלמוד גמ' תהי' אצל ר"ע. והלך על קבר ר' אמי ור' אסי והתנא ריב"ז וחמשת תלמידיו ועל קבר הרמב"ם והשל"ה.

על הדרך מטבריא לירושלים ד' תשא, הק' דאי' בגמ' שיעור בתה בשבת כ"ש, כמו שמצינו קרש שנופל בו נקב מתולעת וכן יריעה, והק' למה גבי עצים למזבח פסול עץ שיש בו תולעת וגבי קרשים למשכן כשר, ואמר שיריעה הפי' דבר חדש.

אמר דאי' בגמ' כי מסכת ע"ז של אאע"ה ד' מאה פרקים ואמר דאי' ששים המה מלכות גר' ושמונים פלגשים ששים זה מסכתות ושמונים זה תוספתא והנה הפי' כי בשמותים אופנים יכולים ללמוד כל מסכתא וכן כל פרק יכולים ללמוד בשמותים אופנים ומס' ע"ז יש לה ה' פרקים ממילא כל פרק בשמותים אופנים והוא ד' מאות.

ש"ק תשא על הדרך במושב זקנים (?) אמר כי קר' הפ"י גבי שמן המשחה איש אשר יעשה גר', בלא זה היה בדרך נס ואיך שייך לעשות במתכותו, כי אף שיעשה כעין זה בדרך נס ג"כ חייב כרת כי יוכל (פזירבלענדליך), כמ"ש אביו זצ"ל בשפ"א פ' קורח בשם הרבי מלובלין ז"ל גם ר"ה"ק יוכל להזיק עינו הטעתו וע"ד הפשוט י"ל אף שלסוך העיקרים אינו מגיע עכ"ז מי שיעשה כמו זה חייב.

ס"ג על השלחן, מ"א, דבר ה' גר' פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, כמו שהוא למטה איש אל רעהו כן דיבר ה' עמו פה אל פה, אי' במד' כי משה למד בשמים ושכח כו' היינו כי נאמר שכחו אל מושיעם ולכך שכח הוא, שגרמו שכחה למשרע"ה עד שניתן לו לוחות שניות, ע"ז נאמר הזהרו בזקן שלמד ושכח תלמודו ונאמר על לעתיד, על לוח לבך אכתבה, וקודם החטא היה מוכן להיות כן בשלימות כלוחות הראשונות שלא לשכוח.

מ"ב, בש"ק נשאר משהו מהלוחות הראשונות וכ"כ בתורה ששמח משה בזה שכשבת נשאר הארה מהלוחות הראשונות היה זכור ובלוחות שניות שמור ואי' כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה וגם מהלוחות שניות נוכל לבא למדרגה ראשונה וזה הפי'... ישמח משה במתנת חלקו גר' וכתוב בהם שמירת שבת היינו ע"י שמירת שבת יוכל להביא הלוחות לעשות את השבת כי ישראל עושים שבת וכל שבת הוא מחדש וע"י השכחה יכולין ליקח מחדש, וזהו כל שישנו בשמירה ישנה בזכירה.

מ"ג, אמר קו' בשם אביו ז"ל אשר שברת יישר כחך ששברת למה נתן לו יישר כח בעת שא"ל פסל לך על לוחות שניות, אך אין סותרין הביהכ"נ עד שבותין מקודם החדש ולכן גבי לוחות שניות א"ל יש"כ ולא מקודם.

מ"ד, במד' משם נתעשר משה הראהו מחצב של סנפרינון מתוך ביתו, אמר בשם זקינו ז"ל מעשה בר' אייזיק ר' יעקיל'ס שחלם לו אשר בקראקא מתח אוצר וכשבא לשם אמרו לו כי האוצר מתח אצל ר"א ר' יעקיל'ס כשהלך לביתו מצא מטמון בתוך ביתו וכן אצל כל איש ישראל יש אוצר בתוך ביתו, אך כוחו של משרע"ה להראות לאיש ישראל האיך האוצר מתח.

מ"ה, במד' כששמעו המלכים שמשמע"ה יכתוב הלוחות יראו אולי יכתב יותר, אמר בכל ביתי נאמן הוא, מה הפי' ואפילו יכתוב, במד' וכן בגמרא ע"פ הדברים האלה היינו תושבע"פ, ואי' בזה"ק כי מחשבות של הקב"ה המה תושבע"פ, וזה הפי' אפי' יכתב היינו תושבע"פ, מלכות קרינן ליה שהוא תושבע"פ שזה היות תושבע"פ שיכולים להמציא מחשבות של השי"ת וזה תושבע"פ.

א' ויקהל על פדיון הבן, אמר שראה בריטב"א שבת כ"ח תאמר על הגמרא שעשה ב' אותיות.

אמר שמסתפק זה זמן רב קודם שנברר שבט לוי אצל מי נפדו הבכורים, למ"ד קדשו בכורות, הרה"ג מבנדין ז"ל אמר אצל משרע"ה, ואמר לו הרה"ח רי"מ אלטר הי"ד ז"ל א"כ היה משה צריך להתעשר מזה, והוטב בעיני כ"ק מא"ש, הרבי מסוקולוב אמר שנפדו אצל בכורים אחרים, (ועיין ברשב"ם ורמב"ן עה"פ תפדה לאחר שיתחלפו הבכורים בלויים ע"ש שלא מקודם).

א' ויקהל ירושלים, הרבי מסוקולוב ז"ל שאל דפרשת קדש נאמר במצרים ונאמר בו מצות תפילין ואיך היה להם ק"ש, אז השיב לו כ"ק מא"ש, דפ' שמע היה להם עת מיאע"ה, ופ' והיה אם שמוע אי' בספרי עה"פ לא בארץ מצרים גר' שזה הפי' נאמר להם אז, ופ' קדש והיה כי יביאך היה להם במצרים, א"כ שפיר היה להם כל הד' פרשיות.

ביום ד' ויקהל הלך א"ש להכותל, תפל על הכתל כרבע שעה היה פניו על הכותל. ביום ה' ויקהל, נסע מירושלים.

ביום ש"ק היה זעף גדול בים וא"ש טרח בכל מאמצי כחו לאסוף מנין לקריה"ת, ולפ' שקלים, כי כמעט כולם היה חולים, וא"ש הקיא רק פעם אחת אחר אכילת כזית

בכל כוחו לכבוד שבת, ואמר אח"כ שהקיא מפני אל ישנה מן הצבור, וכן בש"ס ברוב שקידה אכל כזית.

ויקהל על האניה שקט הים מזעפו, אמר בשם סמ"ג במצות זכור את יום השבת מביא דרחז"ל זכור ביבשה ושמור בים והסמ"ג פי' כי בים הוא מגולה כעין יהי' חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ע"ש, והרי"מ אלטר אמר הפי' כי הוא לענין מצות עשה, ושמור בל"ת של שבת, וביבשה יכולים גם לקיים העשין של ש"ק כמו קידוש, תפלה, עונג, ובים יכולים לקיים רק הל"ת, וקילס כ"ק מא"ש דבריו לפני הרב קוק מירושלים.

דיבר מהרבי מקאצק ז"ל ששמע מאביו ז"ל עליו שהוא מלאך, וסיפר המעשה הנודע מהפידעלע שנגנב ממנו איך יכולים לגנוב הלא נאמר לא תגנוב שהיה הלאו אצלו כחומה.

ג' פקודי איטליא, בבקר השכם עמד כ"ק מא"ש ממטתו ולמד עמי דף היומי במס' שבת, ואמר קו' על דרש הגמ' עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת ביוה"כ, הלא רשיז"ל פ' פנחס מביא דרש מספרי שאם עבר זמנו של יום אינו מביא קרבן שבת למחר ואיך יוכל ללמוד ב' דרשות מבשבתו, ותי' כי אין הפי' שאם לא הביא קרבן שבת שיביא ביום א' כי בחול ושבת ב' קדושות, אך הכוונה לשבת הבאה, וע"ז מיעט הכתוב דלא יביא וממילא נשמע גם דרש דלא עולת שבת ביוה"כ.

אמר בשם זקינו ז"ל על אל' הס' ספרי דבי רב מר"ד פרוז"ל, אמר שהוא ספר יקר וחשוב, בפרט שמביא נוסחאות מכ"י, ושנית שפי' חידוש א' בגמ' באם שלא הביא תמיד של שחר יכול יביא בין הערבים ב' כבשים ע"ש והוא דלא כפשוטו רק בלוי' לא הביא בבקר תמיד ש"ש לא יביא הכבש השני עבור התמיד שב"ה שנקרא כבש שני כשיש בבקר כבש ראשון.

ועוד דיבר הרבה מדף יומי ואמר שאמר הק' לו בירושלים למה לא קבעו חז"ל גם בפורים שחל בעש"ק עירוב תבשילין שלא יאכל הכל בפורים ולא ישאר על ש"ק, והרי"מ רצה לתרץ כי עיקר סעודת פורים בלילה ממילא אין חשש, והוא תי' על חצי קושיא (כן אמר כ"ק מא"ש) ותי' כ"ק מא"ש לפי"ד השפ"א כי עיקר למחות עמלק הוא בשבת וממילא אי אפשר שבפורים ישכח שהוא שבת, הרבי מסוקולוב ז"ל אמר שבפורים יש לכל אחד משלוח מנות ממילא נשאר לו על ש"ק ג"כ.

אמר כ' בפ' חקת ולקחו לטמא לשון רבים ונתן מים חיים, היינו כשבא לטהר מסייעין אותו ע"כ כ' לשון רבים, וגבי מ"ח כ' לשון יחיד שזה אינו יכול רק יחיד.

בשם אביו ז"ל והוצאת מים מן הסלע היינו שבאמצע אותיות סל"ע סמך למד עין הוא מים וזהו והוצאת מים מן הסלע.

הנסיעה השלישית שנת תרפ"ז נכתב בידי הר"פ לוין שי'

שמות הנוסעים: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, הרה"ג מבדין זצ"ל, ר' שלמה יוסקוביץ, ר' יוסל כץ, ר' וולף אייזנר, ר' יוסף הרש שפירא, יצחק מאיר קלינלר, יצחק מאיר פיטרקובסקי, א"י יוסקוביץ, ר"פ לוין.

ד' שלח, בבקר באו לוין, א"ש התאכסן אצל הר' משה שרייבר נ"י, ושאל אצלו הס"ת שלו.

בשעה 4 היתה אסיפה אצל א"ש בהשתתפות הרב מבדין, הר' ישעיה פירסט מוויין, הד"ר פנחס כהן, ר' בער פרידמן, ר' וולף פפנהיים, ד"ר דייטשלנדר, ור"פ לוין, דנו ע"ד חוקת הקהלות בא"י, א"ש אמר אשר אם לא יהיה הכרח אין ברצונו להתערב כעת בענינים פוליטיים, ובכלל נשאר על האסיפה אשר טוב שיהיה ב"ד משותף מהועד העיר האשכנזי ומהרבנות שיצאו מהרבנות הראשית, ומהבי"ד של החסידים היינו הר' וועלוול מינצברג.

בערב נסעו לטריעסט ובאנו שמה ביום ה' בבקר, המתין לקראתו ר' אברהם קאשיצקי נ"י ומשפחתו, א"ש והרב מבדין ורש"י התאכסנו אצלו, בשעה 3 הלכנו לראות את הספינה ונסענו לטייל על יד חוף הים כשעה, ובערב נסע לטייל מחוץ לעיר אצל הארמון הידוע.

עש"ק שלח, בבקר היינו במקוה הנמצאת בביה"ח הממשלתי, א"ש אמר איידער מ'פארט קיין א"י ברויך מען צי גיין אין מקוה אריין.

סעדו אצל ר"א קושיצקי והעמיד יין ישן לא מתוק, ושאל א"ש אם להחולים על "סוכר" מותר לשתות יין המתוק מטבעו, ואח"כ אמר אויפן מזבח האט מען אויך נישט גיטארט ברענגין קיין זיס, נור יין קפריסין חמר חורין עתיק, וואס איז נישט זיס, כ'האב דאס גיהערט פין קאצקער רבי'ן אדער ס'שטייט אין גמ'.

ר' אברהם הכין בעדנו צידה לדרך, ואמר א"ש די יודין זענען ארום גיגאנין פין מצרים פערציג יאהר האבין זיי גארנישט אזוי פיל מיט גענימין, אין דא אויף דריי טעג מאכט מען גאנצע הכנות, תתן לר"א קושיצקי בקבוק יין על קידוש.

בשעה 11, היינו בספינה וינא של הלוי טריסטינא.

הדירעקטאר צוה ליתן לא"ש תא מיוחד במחלקה השניה, וגם לנו היה בריוח היות בס"ה היו חמשים נוסעים, והיינו כולנו במחלקה השניה, סגן רכ החובל היה יהודי איטלקי, וכל יהדותו היא שיש לו קמיע זהב מאמו ובה חקוק עשרת הדברות ושמע

ישראל, והוא נתן לנו מקום להעמיד שם הס"ת. מנחה התפלל א"ש ביחידות, ואח"ז הלכנו על הסיפון, שם הכינו בעדנו מקום מיוחד להתפלל קבלת שבת, היה הפסקה כחצי שעה, וא"ש הביט כל הזמן על הים. וכשעה אחר התפלה הלך א"ש לסעוד סעודת שבת, והיה ביחידות.

ש"ק שלח, התפללתי שחרית, ובעל קורא היה יהודי ירושלמי, ומוסף התפלל ר' יוסל כץ, א"ש אמר, כאן מונים את המסעות, מ'איז דעמאלס צוריק גיפארען איז גיווען א שטורעם, ל"ה הפסקה, סעד ביחידות, והלך אח"ז לטייל על הסיפון, בשעה 1 הגיעה הספינה לברנדיזי ועמד כל הזמן והביט איך מושכים הספינה אל החוף, מנחה התפלל בצבור, ואחר ס"ג טיילנו, ובשעה 7:30 נראו כבר כוכבים.

ואמר א"ש אשר אין עוד כ"ד שעות שבת, היות שבטריעסט היום גדול מאחר ברנדיזי יותר מב' שעות, אעפ"כ הלך להתפלל ערבית, והתפלל בצבור על הספון, והבדיל שמה, והר"פ נגן המבדיל.

ואמר שמהנכון לקרא להכלי זמר היות והכלות נוסעות אתנו, ועמד עוד כשעה ביחד עם גיסו הרב מבנדין והביט על הים ועל גליו המאירים בלילה כמו חשמל, כשהביט על הים אמר, תכלת דומה לים וים לרקיע, יש פלוגתא אם הוא ירוק או כרתי. שאל על כל דבר חידוש שראה על הים, גם שם האיים.

ב' קרח, שעה 3 באנו לאלכסנדריא של מצרים, ראינו מרחוק יהודים עומדים אצל החוף, ואמר א"ש אשר אחד מהם הוא ר"ד וינגרטן מירושלים.

א"ש אמר לנו שלא נירא מצעקות הערביים כי כן הם מדברים בצעקות והעריות. שוטרים מצריים באו לספינה לבדוק את תעודות הנוסעים, אם יש לנו רשות כניסה למצרים, את החפצים מסרנו למר שמיד מאלכסנדריא ואנו הלכנו לאחד ששמו אברהם פיש יליד בריסק, שם הכין ר' דוד וינגרטן סעודה עבורנו. כשאכלנו אבטיחים, שאל אם גם היום נותנים זאת בחנם, את הקשאים והאבטיחים אשר נאכל במצרים חנם. כשנתנו דגים שאל א"ש ווי הייסט דער פיש, ואמר לכלם קרא אדם שמות, פיש נישט, מפני כל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה, איז דאס די אייגינע נעמין.

הרב מבנדין אמר שבבן סירא אי' חוץ מחולדה ושועל וסיפר המעשה מלחיתן ושועל. וסיפר א"ש משל אחר מילקוט שמעוני, א מלך פין די חיות איז גיפארען, האט מען פין איהם פערלאנגט מכס, האט ער גיהיסין הרג'נען דעם מוכסין, דער פוקס איז גיווארען דער מחלק אין האט אויפגיגעסין דאס הארץ, פרעגט איהם דער מלך ווי איז דאס הארץ, זאגט דער פוקס ער האט דאך נישט גיהאט קיין הארץ א נישט וואלט ער דאך פארשטאנען נישט צי מאהנין דעם מלך קיין מכס. די גמ' זאגט תנו מכם למוכסין אפילו מלך ג"כ, נור מאהנען ברוך מ'נישט.

בביהכ"נ באלכסנדריא היו עונין אמן כשחזן הכנסת מגביה את המטפחת, אמן יתומה, ס'איז אבער גלייכער אידער גארנישט, ווי מ'האט נישט קיין עצה. בשעה 7 נסענו לקהיר, על התחנה אמר, ויקם מלך חדש במצרים. לנו אצל ב. סירקא מווארשא הדר שם. הרפ"ל אמר אשר קהיר היא עיר יפה, ואמר א"ש אלכסנדריא איז שענער, די גמרא זאגט דאך אזוי - אלכסנדריא רבתא מתרגמינן נרי אמון.

ג' קרח, בבקר אמר לו דא איז אויך דא פליגען נור אנדערע, הזכוב אשר במצרים שטייט אין די גמרא.

נסענו אל הפיראמידין, הנמצאים אחר ארץ גושן, לפי המסורה זה פיתום ורעמסס, ואמר במיטב הארץ ארץ גושן. על הפיראמידין אמר - ערי מסכנות, ס'האט גימיזט זיין גאנצע שטעט.

כשראינו תפיסת יוסף אמר - ויהי ה' את יוסף. כשראינו עדרי צאן אמר כי סנחריב בלבל העולם, ואין זאת מצרים כי תועבת מצרים כל רועה צאן.

היינו בביהכ"נ הנקרא אבן עזרא'ס שוהל, אמר מה להאבן עזרא במצרים?. שם יש אבן שחרות, אשר יש קבלה שעל אותו המקום התפלל משרע"ה, כצאתי את העיר אפרוש כפי.

היינו גם אצל הספינקס אשר אומרים שהוא הבעל צפון, א"ש והרב מבענדין נסעו לשם במרכבת הרתומה לשני סוסים וכולנו רכבנו על גמלים וחמורים. אמר פערציטען איז ארץ מצרים גיווען מחויב בתרומ"ע ווייל ס'איז נאנהט צי א"י, היינט נישט ?.

היינו בהזאילוגישען גארטין וראינו שמה חיות שונות, אצל הקופים והאריות עמד א"ש זמן רב.

קוף אחד קבל פארסאל מאחד מאתנו והלך כן בקומה זקופה, ואמר א"ש נבוכדנצר הלך ג"כ בקומה זקופה והיה לו סוף כזה. אח"כ הלכנו אל המוזיאום, הרפ"ל לא נכנס מפני הכהונה, ואמר אח"ז א"ש, איך האב גיזוכט יודישע זאכען מטבעות אלטע, ס'איז גארנישט דא נור א אלטע ערבה הושענא איז דארט גילעגין.

אכלנו בקהיר דגים מהנילוס ולחם מאופה יהודי פירות ושכר ולא יותר. שעה 5 נסע להמלון "צנטרל" של מר בלום גיסו של ר' יואל זילברשטיין מוורשא שתינו אצלו טה, לשמה באו לקבל את פני א"ש הרבנים הספרדים מקהיר סגני החכם באשי הח"ב לא היה אז בקהיר, בלויית השמש של ביה"ד מלובש כשוטר בחרב. ואקדה וכובע אדומה. דברו עם א"ש בהברה ספרדית בעברית בדברי תורה, ביקשו להודיעם בחזירתנו יום המדויק לערוך קבלת פנים.

בשעה 7 הלכנו להתחנה בלויית הרבנים תסענו לירושלים בלויית מר שמיד.
בשעה 9 באנו לקנטרה, את הסואץ עברנו בספינה קטנה, שם הגבול.

ד' קרח, בבקר באנו לאה"ק, בעזה באו לקראתנו ר' מיכאלי ובניו, חיים אלעזר, שלמה, יעקב העניך ועוד, הביאו חלב ומזונות מתוצרת הארץ, ברחובות המתינו ר' נחמיה שליט"א ר' בונם ועוד עולם גדול, ובלוד כבר היו איזה מאות אנשים מירושלים, יפו - ת"א, חיפה ועוד.

על התחנה בירושלים המתין הרב ר' יוסף חיים זוננפלד ז"ל.

נסענו לבית הר' נחמיה בשכונת רוחמה שכונה חדשה אצל זכרון משה.

אמר על החום, מ'קימט אהער ווערט מען א הייסער יוד.

בשעה 4 הלכנו אל הכותל, קרענו בגדינו כשנסענו דרך החומה וראינו את חרבן ירושלים וגם אצל הכותל, א"ש שהה שם איזה רגעים, ואח"כ הלך לרי"ח זוננפלד אמר לא"ש ולנו, כשם שראיתם ירושלים בחורבנה כן תזכו לראות בבנינה, והיה שם רגעים אחדים.

משם להרב קוק, שם היו נוכחים הרב מרגליות והרב טיטלבוים מארה"ב, הרב קוק שאל את א"ש אם רוצה לכוון לחדר אחר מפני הדוחק, והשיב א"ש, אינני זאלען זיין אין א אנדערע שטוב וואלטען זיי אינגאנצען נישט געקומין. ואמר הרב קוק להרב טיטלבוים זה הרבי מגור, אמר א"ש א רבי? א יוד. והיה שם כרבע שעה.

משם נסע לביה"ח והלך לבקר את הר"מ שי'.

בשעה 9 הלך לש"ב של תלמיד מישיבת שפת אמת.

ה' קרח, בבקר בקרו את א"ש הרבנים זוננפלד, קוק ועוד.

בשעה 4 היתה החופה של החתן לייביל בהר"ב ר' נחמיה שליט"א עם בת הרב אברהם יעקב יוסקוביץ, בבית הר' מיכאלי שי'. על הקבלת פנים שאל א"ש אם מוחלין להחתן גם החמורות, ובתשובה כיוכ"פ, ואם להכלה ג"כ, מ'לערנט ארויס פין מחלת, ביי עשו'ן איז גיווען חמורות... על החופה היה נוכח גם הרב זוננפלד, א"ש סידר הקדושין, ברכה ראשונה בירך הרב מבנדין, שני הר"נ שי', רח"ז אמר כי בא לשמוע ולא לברך, ולא בירך. אחר החופה הלך א"ש לחדרו שהכינו עבורו, ואנו התחלנו... בכיצד מרקדין, כלי זמר לא היו כי כן המנהג בירושלים, תוף א' היה ובעל התוף היה הר' ישראל יצחק שי' מהמדרש, האברך מאטיל ליכטשין רקד רקידת התימנים.

בשעה 9 היה הסעודה באולם הישיבה, השלחן היה עשוי כמו בגור.

אמר בב"ח הקשה אמאי לא מברכין שעשני ישראל, ותירץ שנוח לו שלא נברא משנברא, א"כ מדוע מברכין ברכת יוצר האדם הלא טוב לו שלא נברא? נור דעם חתן איז מען מוחל די עונות ווערט ער א אדם וואס איז טוב שנברא.

שמעתי מאיש מהימן בשם הרבי מקוצק ז"ל, גל שנתלש טהור, א רבי איז ווי א מקוה, מה מקוה מטהר כן הרבי מטהר, כשהחסיד הולך אל הרבי הוא כמו מקוה ואינו צריך הכנה, וכשהרבי בא אל החסידים הוא כמו גל שנתלש וטהור רק צריך להיות יושב ומצפה וזאת הוא ההכנה, כמ"ש בגמרא מתי י לש הגל, מעיין מטהר בכ"ש, גל שתלש צריך להיות בו מ' סאה, כ"כ הוא יש הולך אצל ז וגו יש שזיווגו הולך אצלו. אחר הסעודה רקד א"ש הרבה.

עש"ק קרח, שעה 12 היה הש"ב, אמר על הג יא ברכות אסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה כ' לה' הארץ ומלואה וכ' השמי שמים לה' והארץ נתן לבנ"א, כאן קודם ברכה וכאן לאחר ברכה, ושאל הלא כ' לכם יה לאכלה אצל בני נח, ואולי במתן תורה נהפך ישראל לבריה חדשה.

צוה להחתן לישוב ואמר כ' והיה כשבו על כסא ממלכתו, שיהיה תמיד כשבתו, אין תחלת איז א חתן ריין ווי יו"כ אין דערנאך נארט ער אריין. אמר שברבנו בחיי נמצא שחתן מביא קרבן תודה, ושאל מפני מה, אולי הוא כיוצא מבית האסורים.

ר' נחמיה אמר בשם השפ"א עה"פ קרבן ראשית תקריבו אותם, והק' הא איכא גם תודה, ותי' תודה באה על נס והוה ג"כ בכלל ראשית. ואמר א"ש שכזה מיושב הבחיי, שלחתן מוחלין כל עונותיו והוי כקטן שנולד והוי ג"כ ראשית.

ער"א, שבס' קהלת משה יש, שתיבת תשתרר יש בה הגימטריא הגדולה מכל התיבות שבתורה, ואינו זוכר מ"ש שם, והשפ"א ז"ל אמר שהם בעצמם הודו שמש"ר הוא גדול מכולם, והוא אחד מי"ג עיקרים, לפניו לא היה כמוהו ולאחריו לא יהיה. מדוע תתנשאו, הק' הא כ' ויראו מגשת אליו, ותי' שהמסוה היה שלא יכירו בו כלום, ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, ולא הכירו בו כלל.

כולם שמעו מסיני, הק' השפ"א הא לא יכלו לשמוע דבר אתה עמנו כ', ותי' א"ש שגם אז לא כולם אמרו כן, וקרח באמת רצה לשמוע בעצמו מפי הגבורה.

שעה 3 היה החופה של החתן יוסף רוזנבוים שי'. האופריפין שלו היה ביום ה', כי לא ידעו זמן החתונה, רק א"ש צוה להר"ד וינגרטן שיטלפן מקהיר לירושלים שיכין עצמו על החתונה בעש"ק, א"ש היה המחנות מב' הצדדים, סידר הקדושין ובירך הברכות.

ליל ש"ק, התפללנו באולם הישיבה בבית ר' מיכאלי, גם השלחן היה שם, א"ש ישב לו בין החתנים, אנשי ירושלים העמידו הרבה יין ושכר טוב, היה גם מאמר.

ש"ק קרח, שחרית התפללנו בשעה 7:30 (בפולין 6:30), לא היה הפסקה, נשאנו את הכפים בשחרית ומוסף ברחיצה וברכה כנהוג.

שעה 12 היה השלחן. גם בס"ג היה השלחן, היו נוכחים הר"פ ברשטיין ור"ז

מינצברג
1234567
אח"כ
הענין החשוב

מפ' קרח, נסתפק בני קרח אמרו שירה אי כולם ברוח הקודש נתכונו ואמרו כאחד או כ"א אמר קצת כמו גבי דוד.

אי' במדרש: ג' פתחו באף וכו' דתן ואבירם. והק' הלא לא פתחו באף, ואפשר שא' אמר עד אף והשני התחיל באף.

א' חקת, הש"ב היו בישיבה, זקן אחד מאנשי ירושלים ביקש את א"ש שיברכו באריכות ימים, ואמר א"ש פארוואס נישט כיון דאיפליג איפליג. בימים הראשונים היה א"ש אצל ר' מיכאלי, בכל יום איזה שעות לקבל האנשים, ואח"כ היה כל היום אצל ר' נחמיה שי'.

א' חוקת על ש"ב: הגומל לחייבים טובות (כן גי' הר"ף) בגמ' אי' חסדים טובים. הקשה בלא זה עירוב אותיות כמו שכתבו התוס' בברכות ל"ח על המוציא לחם איברא דכן ק' על מתיר אסורים, מ"ע. מיהו מתיר אסורים הוא לישנא דקרא כמו שכתבו התוס' שם.

אור ליום כ"ג סיון על ש"ב אצל החתן מיכאל הגר תלמיד ישפ"א: במשנה עשרים נחלקים לענין ברהמ"ז, צ"ע למאן דאמר דבמאה אומר וכו' באלף אומר וכו'. אי נחלקין כיון שכבר באו להזכרת השם אין נפק"מ וממתניתין אין ראי' דבמת' פסק אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. הק' למה לא נחלקין בתפילה ולמה רק בברכת המזון "במקלות", הלא אין נפק"מ.

נפש שבעה תבון נופת, הק' הלא אמרין רוחא לבסומי שכיח.

היה נוכח על הש"ב בבית ר"נ הרב רי"ח זוננפלד.

אמר בטור עה"ת הק' מפני מה לא טהרו המשכן אחר מיתת נדב ואביהו, ואמר אולי כמו שגוי לא מטמא מפני שלא שייך בו טהרה כן המעשה דנדו"א היה קודם שניתן לישראל הטהרה ולא חלה אז הטומאה.

ועוד תירץ עפמי"ש הר"י ענגיל ז"ל, רוב ארצות יש להם פותח טפח, והק' הרוקח קבוע כמחצה על מחצה, ותירץ דבספרי אי' הנוגע במת יטמא והמת עצמו טהור, רק הרוחות הסובבים את המת מטמאים, ולא הוי קבוע, ועפ"ז ניחא כאן דבמשכן לא היה אותן הרוחות, ומסתמא גם במערת המכפלה ליתא אותן הרוחות.

אמר ששמע מבדחן אחד על הגמרא רקדו לפני כתובתה מאתים, ואח"כ איתא בגמרא כיצד מרקדין לפני הכלה כלה נאה וחסדה, "כלה נאה וחסדה" בגימ' מאתים,

והיינו רקדו לפני כתובתה מאתים, והריח"ז אמר שהוא ג"כ אמר זאת.

ג' חקת, שעה 10 נסענו ליפו - ת"א, עברנו דרך מוצא ואת מושבת קרית ענבים, ראשון לציון, נחלת יהודה ומקוה ישראל ובאנו ליפו. באו לקראתנו איזה אנשים מאנ"ש הגרים בת"א, היה אז שביתת מובילי האוטובוסים ביפו, ובקושי התירו לנו לכנס עם האוטו שלנו לת"א.

נסענו אל בית הרב ר' שאול משה זילברמן לפנים הרב מוירשוב, שמה התכנסו אנשי יפו - ת"א לקבל את פני א"ש ואכלנו שם פירות.

משם נסענו לר' אברהם אהרן לנציצקי מלודז, אכלנו שם סעודת חלבית בלי לחם, היינו גם אצל ר' חיים גולדמן מלודז הדר שם, איזה רגעים, ומשם נסענו לבקר את החנויות של חברת בנין הארץ אשר ביפו, א"ש ביקר את כל הבנין הבנוי באופן מודרני, אח"כ נסענו לבני ברק דרך מושבות עבריות, שם כמעט כל האדמה נמצאת ברשות היהודים.

באו לקראתנו כל המושבה אנשים נשים וטף, ובראשם הרב דשם, ונשיא המושבה ר' יצחק גרשטנקורן, זקן אחד מאנ"ש מבע"ב דבני ברק רכב לקראתנו על סוס במהירות כמו איש ציד, נכנסנו לבית הרב הוא חתן הר"י אייבשיץ מלאשיץ ז"ל, בתחילה נתן א"ש שלום דרך החלון, ולבסוף נדחקו כולם לתוך החדר שישבנו שם, והוכרחנו תיכף לעזוב הבית מפני הדוחק.

ראינו את כל המושבה, עברנו ע"י ביהמ"ד, ובקש הר"י גרשטנקורן מא"ש שיבקר את ביהמ"ד כי התחילו לכתוב ס"ת ורוצים שא"ש יכתוב את האות הראשון ולא רצה. אמר אשר חגיגה עושים בעת שגומרים את התורה ולא כשמתחילים לכתוב, כשיגמרו כתיבת הס"ת כבר יהיה משיח, וכשנעבור דרך בני ברק נכתוב אז אות.

משם נסענו לפתח תקוה המושבה הראשונה מהישוב החדש, רובם חרדים, יש שם גם ביהמ"ס דחסידי גור, ראינו את הפרדסים הגדולים עברנו את כל הרחובות, אצל ביהמ"נ הגדול עמדנו שם איזה רגעים, שם למדו התלמידים משיבת לומז'ה, עד שיהיה נגמר בנין הישיבה, התלמידים קבלו שלום מא"ש, שתינו גוזז ונסענו מעבר השני של המושבה חזרה לירושלים דרך לוד ורמלה, עברנו את המושבה הגרמנית מיסודה של ווילהלם קיסר העשויה בסדר וטעם, לא חסר מאומה, מרחוק ראינו את רמה, שם על ראש ההר הציון של שמואל הנביא.

בשעה 7 בערב באנו בחזרה לירושלימה, היינו על סעודת ש"ב בבית ר"נ שי'. אמר במשנה, מהלך יום אחד לירושלים לא היו פחדין רבעי כדי לעטר את ירושלים בפירות, מדוע דוקא רבעי ולא גם מעשר שני בכל שנה,

הקטר חלבים, לשיטת רש"י לא עשו סייג משום שאין אוכלין קדשים עד שיקטירו החלבים, וכיון שעשו סייג באכילה שוב לא הוצרכו סייג בהקטרה, מיהו

באיברים של עולה קשה.

בהקטר לא עשו סייג דמפורש בקרא כל הלילה עד הבקר, כיון מ"ש בט"ז דדבר המפורש בתורה להיתר לא גזרו עליו רבנן.
בחוצות ירושלים, היינו חוץ ירושלים, לעתיד יהיה כל ארץ ישראל ירושלים.
שבע ברכות בירך ר' שלמה יוסקוביץ.
יפה שעה אחת בתשובה וכו' זה שעה של אדה"ר שאי' במד' דאדה"ר לא נהנה מגן העדן רק שעה אחת.

ד' חקת, היה הסעודה האחרונה של ש"ב, היה נוכח הרב קוק, ותלמידיו הרי"מ חרל"פ ר' צבי פסח פרנק.

א"ש אמר זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה גו' במי שממית עצמו עליה, א"כ מה"פ כל הבא אל האהל וכל אשר באהל הנסמכין על אדם זה, תמכין דאורייתא, דאיכא ק"ו מה אחד מטמא כלים כ"ש שאחד מטהר כלים מדה טובה מרובה.

ה' חקת, היינו על הש"ב של האברך יוסף רוזנבוים [בדירתו שניתן לו מאת הכולל בהשתדלות א"ש].

אמר נסתפקו בני בתירה אם פסח דוחה שבת, הק' המפורשים ולמה לא איפשטו דאותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית א"כ היה אז שבת ע"פ וכ' ויעשו בנ"י הפסח במועדו, ותירץ א"ש שראשון למע"ב היינו ראשון לבריאת העולם שבניסן נברא העולם, ואה"נ שלא היה יום ראשון לשבוע, ומצאתי רמז לזה בריטב"א כ"י.
אחר הש"ב נסע א"ש לטייל על הר הצופים בהיער של הנציב, והיה שם איזה שעות.

עש"ק חקת, קבלת שבת התפללנו בבית ר' נחמיה שליט"א.
ליל ש"ק, באמצע הסעודה בא א"ש אל השלחן על השלום זכר מבן הנולד לר' יודיל כץ, חתן ר' נחמיה. אמר, ברשיז"ל על שקרבו לבני עשו חסרו אותו צדיק, והק' הא הלכו ע"פ עמוד הענן, עוד הק' הא מפורש בקרא שע"י מי מריבה מת, ותירץ ע"פ מ"ש הר"ר בונם זצ"ל עה"פ משפטי ה' אמת צדקו יחדו, שכשה' עשה משפט באחד כל קרוביו ומכיריו כפי הצער שיש לו כן מגיע לו מן ה', ובוז מיושב שאהרן בעצמו מת ע"י מי מריבה, ומה שנחסר לישראל היה ע"י שקרבו עצמן לבני עשו.

במדרש קח את אהרן הק' הלוּבש כלאים שלא בשעת העבודה לוקה, אלא בלשון שא"ל קח כו' ואינו מובן התי'. ותי' א"ש עפמ"ש בספר א' מלפני מאתים שנה, תי' על קר' התוס' שליתי עשה דפר"ר ולידחי ל"ת דלא יהיה קדשה, דבכל מקום דאמרינן עדל"ת בשאר הלאו כמ"ש מצות חליצה, וכו' פוגע בערוה רק דעשה דוחה ולעבד אין יכולין

למסור דבר זה, ועשה דוחה בשעת עבודה ובכלאים אינו איסור רק לבישה דאי' ביה הנאה ולאחר נשאר זה גם לאחר המצוה שהיה תמיד כן.
כל כהן מביא חביתין פ"א כשנתחנך וכ"ג בכל יום, שהיה תמיד כמו בהתחלה דאי' שתי טיפין נשארו כו' כטל חרמון שאין בו מעילה ואינו נהנה.^{הפסוק}
ריב"א כו' יושב בסדינין המצויצין חדומה למלאך ה' צבאו' שלא היה לו הנאה, והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותן.

ש"ק חקת, א"ש התפלל שחרית במדרש דבתי ווארשא ולמוסף הלכנו אל הכותל, ר' גבריאל מפראגא ז"ל התפלל לפני התיבה, הכהנים עמדו על הדוכן, התימנים השתוממו על דחיפת החסידים. משם הלכנו דרך שער יפו, ע"י מגרש הרוסים אל בית החולים הדסה על הברית מילה מבן ר' ישראל מנדל חתן הרב ר' שאול זילברמן מוירשוב ז"ל מת"א, א"ש עשה שם קידוש, ואח"כ הלך לבית ר' מיכאל'י ובשעה 1 היה שלחן. אמר, אי' ברבנו בחיי על עשה לך שרף שלא רצה הקב"ה להזכיר שם נחש, והק' הא כ' ואת המטה אשר נהפך לנחש, ואפשר כיון דרק נהפך לנחש לא איכפת. בזהר אי' שכיון שהד' הזכיר כן בנות צלפחד גו' הבינו שנתקן חטא צלפחד. אמר, שמעו נא המורים ברש"י יש ב' פי' המורים שוטים ד"א מורים את מוריהם, הק' בתוס' מנ"ל לפרש ב' פירושים, ותי' א"ש ששני הפי' אחד הם, דכ' ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו, והמורה את מוריו חושב שהוא החכם מכל ואין לו שום תקוה וגורע מכסיל, כמ"ש בשם החי' הרי"ם וצ"ל עלי נבל שמנבל את הכל בשיר, ונקרא שם מגונה שכשמנבל הכל הוא בעצמו נבילה. שלש סעודות היה ג"כ שלחן.

וידבר ה' אל משה ואל אהרן וגו', זאת חוקת התורה ויקחו אליך לשון יחיד, אף שנצטוו גם אהרן אבל העיקר היה משה.
מן הבהמה אשר איננה טהורה, גבי התיבה הלא אז לא הי' מינים טהורים וטמאים אלא מין שנמצא א' מהם מזנה הי' כל המין טמא דהיינו תרנגולים אם תרנגול אחד הזנה כל התרנגולים טמאים "אז איינער פין די חברה טויג נישט טויג די גאנצע חברה נישט".

א' בלק, שעה 1 אחה"צ נסענו מירושלים לשכם עברנו בדרך את המושבות העבריות החדשות, נוה יעקב, עטרות, בקעת, גבעת שאול וערי הערבים רם אללה, בית א-ל (לוז), ביריה, כפר לובן וסולה מקום משכן שילה, וכפר הוקרה שע"פ מסורת הערבים קבורים שם אלעזר ופנחס הכהנים, גם נוסעים דרך כפר עברי, על יד שכם עברנו את חלקת השדה שקנה יעקב משכם, באר יעקב, והלכנו לקבר יוסף הצדיק, א"ש הכיר את השמש הערבי אילם והכה אותו במקל שיוליכנו לקבר יוסף הצדיק, האהל היה סגור

והוצרכנו לראות דרך החלון, חזרה מהקבר רכב הרב מבנדין על חמור מפני רחיקת ורוע הדרך, א"ש צחק והכה החמור שילך ואמר עני ורוכב על חמור, שתינו גזוז ואכלנו אבטיח.

משכם נסענו לעפולה עיר החדשה המרכזית של מושבות העמק, דרך שם הולך המסילה לעבר הירדן, נחנו שם כשעה בבית א' מאנ"ש שמו ר' אלעזר גיבס משטשגבע שתינו שם טה רחצנו מעט מהדרך והתפללנו מנחה, בדרך עברנו את הר גריזים והר עיבל אצל שכם עיר שומרון נקראת היום סבסטיה וג'נין, עברנו את כל אדמת עמק יזרעאל לרגלי הר תבור שמה נמצאות רוב המושבות החדשות, גם המושבה החדשה מחנה ישראל מיסודה של אגו"י, מעפולה נסענו לטבריה בדרך עברנו המושבות בלפוריה, מרחביה, כפר יחזקאל מושבה הטרנסלכית של יהודי אונגריה חרדים, ושמה קבלו פנינו הרב והועד, בקשו את א"ש שיבקר את המושבה שלהם והבטיח להם שבאם יסע חזרה דרך שם יהיה אצלם, עברנו גם את העיר נצרת כפרי הצ'רקסים ראין וכפר קנה, והמושבות סג'רה כפא חיטים מצפה ושכונת אחוזת בית [קרית שמואל] הסמוכה לטבריה - בשעה 7:30 באנו לטבריה, קבלו פנינו מחוץ לעיר הרב וראשי העיר באבוקות, הוליכו את א"ש בלוויית כל העיר אל בית התלמוד תורה של האשכנזים שם הכינו חדרים מיוחדים בשביל א"ש ובני לריתו.

ב' בלק, בקרנו את הרב ר"מ קלירס, לשמה באו ג' הרבנים הספרדים, דברו עם א"ש בהברה ספרדית, אחד אמר למה נקראת שמה טבריה שטובה ראיתה, אבל לא טובה ישיבתה מפני החום.

א"ש אמר בכמה מקומות נזכר בגמרא הריני כבן עזאי בשוקי טבריה, בעירובין תפוחים בכמה, וכי מערבין בתפוחים, ושאל ולמה לא? רק יש משנה בזרעים שיש חלוק בין תפוחים קטנים וגדולים וזאת שואלת הגמרא וכי מערבין בתפוחים קטנים. בא"י ובפרט אצל הספרדים שמנשקים היד לאות כבוד, א"ש לא הניח זאת וחטף היד.

מהרב נסענו לטייל לכפר צמח שם הוא הגבול של עבר הירדן ועברנו על הגשר אשר מתחתיו עובר הירדן הנופל שמה לים הכנרת, בדרך עברנו על שפת הים ע"י בית הקברות א"ש הזכיר ששם קבור הרה"ק ר' מנדיל וויטעפסקר זצ"ל, וע"י העמחים של ר' אמי ור' אסי סמוך קברי ר' כהנא ור' ירמיה, וראינו בארה של מרים ככברה בתוך הים, עברנו גם המושבה דגניה, א"ש והרב מבנדין טבלו בחמי טבריה, המים נובע מההר חם לתוך בור ואחד מעל"ע אפשר לרחוץ בהם, משם עלינו לקברו של רמבעה"נ ולישיבת אור החמה, א"ש למד כרבע שעה.

בקרנו את הקברים של ריב"ז ותלמידיו, ר' יוחנן ור' ל, ר' א ור' אסי, הרמב"ם השל"ה ואביו ר' שעפטיל, וראינו מרחוק על ההר מערת ר' עקיבא ור' חייא ובניו. אחר סעודת הצהרים נסענו לצפת בדרך עברנו את המושבה מגדל ובקרנו את

כפר תנחום וראינו שם ביהכ"נ עתיק שמצאו זה עתה תחת ההר של יותר מאלפי שנה, כפי תבנית האבנים היה בנין מפואר, שם בהכפר נמצא גם קברו של נחום איש גם זו, עברנו את המקום שלפי מסורת הערבים היו שם פגישות יוסף עם אחיו ועוד היום ישנו שם הבור שלפי מסורתם הריצו את יוסף לתוכו, עברנו את השביל המוביל לגבול סוריה ולדמשק, והשביל המוליך למושבות הצפון (יסוד המעלה, משמר הירדן, מטולה), ובאנו למושבה הגדולה הישנה ראש פנה שמה חכו לקראתנו משלחת של עיר צפת הרבנים תכבדי העיר, משם עלינו לצפת דרך הר כנען, ובכל הדרך ראינו מרחוק הרי חרמון המכוסים שלג כל ימות השנה, ואת מי מרום, ומעבר השני את ים כנרת המונח למטה בסביבת ההרים המראה נפלא מאד, מה גדלו מעשיך ה'.

בשעה 3 אחה"צ, באנו לצפת ונחנו כשתי שעות בבית ר' יצחק גבריאל רדזינר באותו הבית שהתאכסן א"ש בנסיעתו הקודמת, שמה קבל א"ש את אנשי העיר. התפלל מנחה והלך לבית הרב ר' אפרים, ומשם אל ביה"ק, והיה על קברו של האר"י הקדוש וראינו הקברים של האלשיך ורמ"ק הבית יוסף ור"ש אלקבץ, ר' פנחס בן יאיר הנביא הושע בן בארי והינוקא.

א"ש שלח את בנו הר"ב שי' עם הר"י פרידמן והר"י כץ למירון, לראות אם יש שם מקום ללון בעבורו, והמתין מחוץ לעיר לערך שעה על ביאתם חזרה.

בשעה 6 נסענו למירון בלויית הרב דמתא צפת ועוד הרבה בע"ב חשובים מיקירי צפת שנשארו אתנו במירון עד נסיעתנו הלאה.

בדרך עברנו את הכפר הערבי זיתין ששמה קבור ר' יהודה בר אילעי ובעל סדר היום (ר' משה נ' מכיר), גם המושבה עין זיתים ואת כפר ביריה הנזכר בגמרא ששמה היה דפוס מלפנים. בדרך היו הכהנים מוכרחים ללכת רגלי כמאה מטר על הר דרך צדדי כי בהכביש יש קברים ישנים.

בשעה 6:30 באנו למירון שמה קבלו פנינו הזקנים ותלמידי חכמים הלומדים שמה בהישיבה ע"ש רשב"י זצ"ל, הכינו בשביל א"ש בית מיוחד על גג החצר שמשם רואים את קברי רשב"י ור"א בנו, ר"י הסנדלר ור"י נפחא, הלל ושמאי ותלמידיהם, אחר תפלת ערבית אכלנו כל המלואים יחד סעודה גדולה חולבת ושתינו יין ושכר ורקדנו בשמחה בשירי פזמוני מירון הידועים, בר יוחאי, ואמרתם כה לחי, אמר ר"ע, עד שעה מאוחרת בלילה, וא"ש שאל את חתנו ר' שלמה אם כבר למד את השיר, ואמר לאבי הרב מבנדין שאני אלמוד את השירים ולדעתם.

ג' בלק, כולנו נסענו למי מגידו חוץ מא"ש והרב מבנדין וטבלנו שמה בהמים הקרים והטובים, כפי המסורה היה זה מקוה רשב"י תחת האבן הגדול שמה.

בשעה 9 הלך א"ש אל האוטו ליסע הלאה ושאל אותי אם הולכים דרך קברי רשב"י ואמרתי כן, והלך לשם בלויית כל החבריא אל הביכה"נ אשר שם קברי רשב"י ור"א

בנו, הביהכ"נ הגדול הוא של עדת הספרדים שבצפת גם היה אצל קברו של ר"י נפחא הנמצא כחצר החיצון מהחצר של הביהכ"נ.

הזקנים בקשו מא"ש שיבקר את ביהמ"ד של ישיבת רשב"י ומלא בקשתם, והתפלא על זה שלא הדיעו לו מקודם שיש ביהמ"ד באותו חצר עם ספרים, על קברו של רשב"י הניח א"ש את ידו הקדושה והלך תיכף חזרה ונסענו משם על הכביש החדש לחיפה בשעה 9:30 לרגלי הר עצמון ההר היותר גבוה מכל הרי א"י ראינו מרחוק את מערת ר' המנונא סבא ור' ייבא סבא, עברנו דרך כפר צפצפא שנזכר בירושלמי תרומות וכפר סומי שמה שתינו מים קרים מהמעין היורד מההר, כפר וקיפר, בשנים שאחר החרבן של ירושלים וכימי הבינים היה שמה ישוב יהודי ונמצא שם עוד שרידי בתי כנסיות גדולים, משעול כרמים, א"ש הזכיר עיר מולדתו של הגבור יוחנן (בגמרא מנחות משבחים את הזיתים משם שטובים מכל זיתי א"י). השביל הולך לעיר פקיעין עיר מולדתו של רשב"י שמה נמצאת עוד היום המערה שבה ישב והחרוב והמעין שהיה למזונו. עברנו את העיר עכו על שפת הים שתינו שמה ממי המעין קוברה המפורסם לשבח.

בשעה 11:30 באנו לחיפה, סעדנו אצל ר' חנוך וידיסלבסקי ונסענו להר הכרמל, שמה האויר טוב, התאכסנו במלון רי"מ סג"ל מווארשא.

ד' בלק, שעה 11 נסענו לטיול על הר הכרמל ועברנו ע"י קברו של אלישע ומשם לשכונת בת גלים על שפת הים דרך המערה של אליהו הנביא, א"ש לא רצה להכנס למערה, ואמר על הכרמל היה אליהו הנביא כמו שכתוב, בודאי שהיה בחיפה, אבל אם היה במערה זו איני יודע, איזה אנשים רצו לפעול שיכנס, ולא נכנס.

ה' בלק, שעה 11 נסענו לעשות ביקורים, בראשונה היינו אצל ר' יודל רוזנשטרוך, א"ש שתה אצלו טה ואכל פירות.

ואמר דאי' בספרי בכל לבבך זה אברהם מצאת את לבבו נאמן לפניך, בכל נפשך זה יצחק הקריב את נפשו ובכל מאדך זה יעקב שנתן כל רכושו בעד חלקת השדה, די היגע יודען האבען אויך בארגראבין זייער פארמעגין פאר א"י.

אח"כ ביקר את הרב מנחם חיים נחום מי שהיה רב בקהיר, ואת הרב מרקוס רב דמתא חיפה, אצל ר' מאיר וידיסלבסקי שהה כחצי שעה ולמד שמה, ואח"ז הלכנו לר' בונם מינץ וסעדנו שמה סעודת צהרים ומשם נסענו לירושלים. בקרנו גם את ר' הניך רכשטיין, א"ש התרחץ בהבעדליך שלו שעל שפת הים.

עברנו דרך המושבת זכרון יעקב שם היקבים הגדולים של יין מיסודו של הברון רוטשילד, שמה נתקלקל האוטו מהמלוים ר"ז אייזנר, ר"י פרידמן, רי"מ קליינלרר, ר"א לנציצקי ורי"מ פילצר, והיו מוכרחים למשוך האוטו בחמורים עד המושבה.

עברנו העיר טול כרם, עיר כולם ערבים, שתינו שמה גוז, קניתי שם סודה עבור א"ש והרב מבדין, כשנסענו משם הכה א"ש ערבי אחד במקלו שבידו. בשכם נכנסנו למלון פלשתינ, מלון גדול ומהודר מאד עם גן מפואר, התפללנו שם מנחה ושתינו טה, הערבים כבדו אותנו ולא קבלו כסף כלל, וכשיצאנו את העיר אמר א"ש ששכם הוא מקום מוכן לפורעניות, רק התפלל שם. ביקש לראות עוד פעם את חלקת השדה שקנה יעקב משכם ואת הבאר שקוראין אותו באר יעקב. בשעה 8 בערב באנו חזרה לעיה"ק ירושלים תובב"א.

ו"עש"ק בלק, היינו על ברית מילה אצל ר' יודיל כץ בבית החולים הוספיטל, הסעודה היתה בביתו, אחר הסעודה נסע א"ש על הר הצופים וטייל שמה בהיער של הנציב לערך שעה.

אמר, באוה"ח מברכין ברוך שהי' צר עין, הק' הלא כתיב כך. אמר בשם החיהרי"מ זצ"ל שאמר על סעודת ברי"מ של אדמו"ר זצ"ל. עירובין כ"ט, לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו ומעשה בר' חנינא שאכל חצי בצל... נחש תסתכן ובקשו רחמים מפני שהשעה צריכה לו, ופי' מהרש"א שזה ר"ח בן דוסא מפני שהשעה צריכה לו להתפלל על העולם שמצינו שהתפלל על חביריו. ואמר הוא ז"ל שזה רבי חנינא בר חמא שביומא פ"ז אי' רב הו' פסיק סידרא קמי דר' עייל אתא ר' חייא הדר לרישא וכו' עד כמה פעמים אתא ר' חנינא בר"ח איקפוד ר"ח אתא לגבי' תלתא מעלי יומא דכיפורי ולא איפייס. והיכי עביד הכי ואמר ר' יוסי ב"ח כל המבקש וכו' ומשני, חלמא חזי לי' לרב דזקפואו בדיקלא וכו' דליזיל וליגמר אורייתא בבבל. ופי' זה ר' חנינא בר חמא ובעי רחמי מפני שהשעה צריכה לו לנשיאתו.

יום ש"ק בלק: בברכות כל העוסק בתורה יסורין בדילין וכו' כל המחלה וגו' לא אשים וגו'. הק' דקאמר העוסק בתורה וסיים בכל הני דברים. ותירץ דבמכילתא דורש כל הפסוק על התורה עשרת הדברות הלכות ואגדות. בהפטרה עמי זכר נא, הק' מדוע אין זה מצוה לזכור כמו שאר שש זכירות ותי' כיון דכתי' נא הוי כמו בקשה כמ"ש בשפ"א שהנסיון בעקידה הי' מחמת שהקב"ה אמר לו נא בלשון בקשה ולא בתורת ציווי.

כלחוך השור יש לפרש כמו שכתב בשבת, תורא אית לי' רירא וכשבא לאכול ממאס שאין אחר יכול לאכל ומתקלקל, דלפי' רש"י ז"ל ק' מדוע דדווקא נקט שור. במשנה ג' מלכים ד' הדיוטות וקחשיב בלעם ביניהם, והק' הא הוי גוי? ותי' משום דהתפלל על עצמו, תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו. השפ"א ז"ל הק' הא ישרים הוי רבים והול"ל אחריתי כמוהם, ותירצתי כמוהו היינו משה כמ"ש בנדרים נדר כמוהי ואע"ג דשם ישראל והכי בגוי כמו שכתב באוה"ע קם בלעם ושפ"א זצ"ל אמר

לי שהוא ישר.

במנחות, העומר בא עשרון האיפה וכו' לחה"פ... ובשאר מנחה לא נתפרש, וכן ברמב"ם מיהו מסתמא דינו בלחה"פ דהוא מן החיטין, ברש"י שמואל אי' ואיפה להוציא ממנו ג' עשרונים לפי. איברא דברי רש"י תמוהין רהי' שם ג' פרים, ובד"ק אמר שהשאר הי' לאכול ראי' מדכתיב ושחטו את הפר, עיי"ש. ובאדרת אלי' להגאון פר' וירא שלש סאין קמח פי' דהוי רמז למנחה, ג' עשרונים לפי. מיהו ק' דהי' שם ג' פרים ג' לשונות בחדל.

בשם ספר א' אולי נטתה, הפי' בלשון דילמא שהי' לספק דילמא נטתה מפני שהי' בלעם "איינגעטייען" ברשעות כ"כ שלא רצה לראות שיש מניעה מהקב"ה.

מדרש האתמרי בשם ספר קדמון א' ויכוח מכומר עם א' שהחטא של בלעם הי' שהשם ית' אמר לו ואת אשר אָדבר וגו', פי' לך אתם אבל שאצוה אותך ובאופן שאצוה, ובלעם ברשעותו השכים מעצמו ורץ לקללם. וכן באברהם כתי' אל אחד וגו' והוא השכים עצמו ורץ, והו' כבר קדמך אברהם.

ברכות ל"ה ע"א ברש"י מעל הנהנה מן ההקדש א"כ אם הבעה"ב מברך מדוע לא יפטור את אחרים מהברכה - אחר אשר על הדרך שאל, בירושלים - הלא כתי' לכם יהי' לאכלה לבני נח ואולי אחר מת"ת יש לישראל דינים חדשים.

שם ברש"י ז"ל על פ' וכנסת ישראל שחטאו הפירות לוקים, אם אחד לא עשה ברכה מדוע כל הפירות לוקין הלא מדה טובה מרובה.

אמר אביי הרבה עשו ולא עלתה בידם "זיי האבען נאך געטיהען כר' ישמעאל א ביסעל האנדלען אויך".

בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים וכו' שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי אלו ואלו לא נתקיימו בידן "א מענטש אפילו ער לערנט וייניג ברויך עס צי זיין א קבע".

ש"ק בלק אצל השולחן: עשר נסיונות הי' לאברהם, ומילה א' מהם ונסיון זה מוכרחים כל ישראל לעשותו. הק' מדוע לא קיים אברהם אע"ה מצות מילה קודם שצוה לו ה' דהא קיים כל התורה, ותי' שהי' לדורות ואע"ה הי' התחלה, שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. השמחה לזה אמרתך שהשי"ת אומר לי ובעיקר שומר הברית. בשפ"א כה אמר ה' וגו' אשר פדה את אברהם זה יוסף ומביא גואל לבני בניהם זה יוסף שומר הברית, וישלח וגו' אל ארץ טוב בירושלמי חו"ל נקרא טוב שפטור מתרו"מ, בברטנורה טבל - טוב לא. כל דבר צריך בירור טוב מרע וכל שלא נפרש לא טוב. מילה נקרא מהא טעמא במדרש מעשר, שצריך לפרוש הערלה הרע מן הטוב. דורות הראשונים וכו' אע"ג דמדרבנן חייב מ"מ קל החיוב קל היצה"ר... חו"ל נקרא טוב שהיצה"ר ג"כ איננו כ"כ. אנשים ריקים בכ"מ יש, כל כוונת דרך שלהם לפטור עצמם.

הק' כבר קדמך אברהם דזה שייך אם הי' עושה מצוה אמרינן לי' כבר קדמך. ותי' שבלעם רצה לשטון על ישראל שעושים מצות בלב שלם לקום בבוקר כמו שהוא רצה ללכת בבוקר השכם ולזה תשובה כבר קדמך אברהם שעשה כן.

הנהגת

בברכות ז' האי שעתא אלטי' הק' מתי קרא ק"ש אם כל יום הי' בזמן אחד יכול לבחון בכל יום שעה אחרת אבל אם הי' בכל יום שוה רק שבשלש שעות ראשונות הי' פעם בתחילת שלש שעות ופעם בסוף, קשה. ואפשר, שע"י ק"ש אפשר להרוג מין.

אגודת החכמה

א' פנחס, אחר השלישי למילה נסענו לקבר רחל בלויית עשרה אוטוס מאנ"ש, המתינו שם כרבע שעה על המפתח, ואחר ששהו באהל זמן מה נסענו לחברון אל מערת המכפלה, שוטר ערבי הלך מקודם להראות הדרך, ורדף את העומדים שם ואינם מניחים לילך על המעלות והלכנו עד המעלה הי"ב והכה א"ש במטה שבידו על המעלה הי"ב ואמר דאס איז דאס, ועמד שם כרבע שעה, וידו הקדושה תחת לראשו, נשען על הכותל ושפתיו ממללות ופניו כלהבת אש.

השוטר אמר אשר את החכם א"ש לבד ירשה להלוך עד מעלות אבל א"ש אמר כל ישראל בני מלכים ובלי העולם איני רוצה לעלות יותר.

נסענו אל האשל, אשר אומרים שאאע"ה נטע אותו, אבל א"ש אמר דכ' ויטע אשל בבאר שבע, ובאר שבע נמצאת במקום אחר. אכלנו בחברון ענבים גדולים וראינו מה הוא "אשכול ענבים". אח"ז ביקר א"ש אחרי הפצרות רבות מאנשי הישיבה ומהרב דמתא חברון את הישיבה הסלבודקאית, שח עמהם בד"ת כרבע שעה ואמר לאיזה תלמידים העיקר הוא יראת שמים.

בנסענו חזרה עברנו המושבה החדשה מגדל עדר מחרדים, ובקשו את א"ש שיתעכב שמה ואמר כ' הלאה למגדל עדר, ואעפ"כ מלא בקשתם ושתה שם טה. עברנו את בריכות שלמה, אשר משקה גם היום את ירושלים מים כמו אז, דרך בית לחם באנו חזרה לי-ם.

על שלישי למילה אצל יודל כץ חתן ר"נ זצ"ל: שב ואתה סימן לבניך, בליקוטים בשפ"א הק' הא אסור לומר לחולה שב, ותי' דתיכף כשבא אליו הקב"ה נתרפא. ואדמו"ר זצ"ל תי' כיון דסיים ואתה סימן לבניך ניכר שאין הכוונה שב בחוליך ומותר. עוד תי' כיון דהוי לי' יסורין של מצוה וכתוב שש אנכי על אמרתך ולא הוי בכלל. במפרשים בשפ"א הק' דאברהם נתן להם (למלאכים) צונן לתוך חם, וק' דהא בעי קליפה משום זה נתן צונן לתוך חם משום דהמלאכים ס"ל עילאה גבר.

ב' בלילה על התנאים של לייביל אדלר מנויארק: סעודת האירוסין יש ספק אם הוא סעודת מצוה ושפ"א ז"ל אמר, כיון דאסור לקדש בלא שידוכין הי' סעודת מצוה. בפדר"א אי' שפנחס גזר על סתם יינם והקשו המפרשים הא הוי מורה הלכה

בפני רבו ו"ל דזהו ג"כ בכלל קריינא דאיגרתא שזה הי' עצה, ובספרי דבי רב תי' שאם משה גור לא הותר אח"כ ומצינו שהותר, ודניאל הוצרך לגזור.

ברמב"ם: גואל הדם לא יעכב מחשבה אחרת שאם מעכב מחשבה אחרת הרי זה כהורג נפש וכן קנאים פוגעים בו וכן כתוב אשר קנא לאלוקיו.

לא נתכהן פנחס עד שהרג לזמרי ואח"כ ג"כ לא מצינו שנמשח, ובמדרש שוחר טוב תהילים אי' שנמשח בדמו של זמרי.

בברכות ה' אבא בנימין וכו' אל תפילתי שתהי' לפני מטתי, הקשיתי לאמ"ו ז"ל איך ס"ד לפני מטתו ממש מפני מה נצטער כ"כ והגמ' מסיק סמוך למיתתו, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ואבא בנימין הי' מצטער שלא יצטרך לאותה שעה, ובפר' שבוע העברה אמר בלעם כשמשימים בבוקר חוטפין ציצית ק"ש ותפילין בלא אותה שעה.

במאור ושמש מובא תי' בשם ר' מגדל פריסטיקור מה שאין מברכין על צדקה דכתי' ולא ירע לבבך דלמא לא קיים משמע שאם ירע לבבו לא קיים כלל.

ג' פנחס, בשעה 2:30 אחה"צ היתה רעידת אדמה, מראה חוצות ירושלים היה כשדה מלחמה, מהומה גדולה, כולם רצים ואינם יודעים לאן, אותם שבבתים נסים חוצה, ומהרחובות נסים להיפך, רפ"ל ור"י כץ הלכנו אז לקנות כרטיסי אניה בשביל א"ש, הלכנו תיכף לבית א"ש ואמר אשר הרעש הקיץ אותנו משנתו דומה כמו אוטובוס נוסע מתחת להבית ורצה להפוך את הבית, בהאכסניא שלנו היה היזק גדול, ב"ה שלא הזיק לשום יהודי כן לערבים, אחר איזה שעות היה א"ש בבית ר' מיכאלי ועמדנו שם בחדר והיה עוד פעם רעידה אבל היה באופן קל ולא הרגשנו כבפעם הראשון.

כשנסענו לטייל אחר איזה ימים אמר א"ש בחו"ל יורד עתה גשם ס'דינרט ס'בליצט דא דינערט נישט ווערט א עוד ציטערניש מ'זאל קענען מאכין א ברכה.

פעם אחר כשנסענו לטייל אמר א"ש אשר נמצא אצלו העתקה מהכתבים ששרף השפ"א ז"ל ושם נרשם - ודברת אל הסלע לעיניהם, שיאיר עיניהם כמו שנא' אצל הגר, וכש"כ כאן, הכל עומד לעיניו רק הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר עיניהם, וזאת נתאמת אצלו באלכסנדריה.

במד' לרפאות את עיני כל ישראל, סיפר אז אשר סעודת הבר מצוה שלו היה בלילה וביום היה ג"כ סעודה ובעת שהמתינו על עריכת השלחן למד לי השפ"א פשעטיל, ואמר לי שאגיד לר"מ וואלער.

על הברי"מ של ר' נחמיה היה הסנדק ר' יעקב דוד אמישינאווער והמתינו עליו. הרב מוויערשוב אמר לא"ש שלא היה עוד זמן דחוק כזה שרבים מחוסרי פרנסה, והשיב א' דאי עמך ישראל צריכין פרנסה מיר יודען האבען א שטארקע תביעה צים רבש"ע דוד איז נענש גיווארען וואס ער האט בעהאלטין די ארצות פארן ביהמ"ק אין

קסד

נישט גיגעבין די עניים מבש"כ דער רבש"ע האט אוצרות ברויכטער אינץ א דאי געבין.
בשם האדמו"ר מקאצק זצ"ל, ירח וכוכבים, ומדוע לא הזכיר דהע"ה את השמש?
ואמר אדמו"ר מקאצק זצ"ל אשר דוד המלך אמר אז השירה בלילה.
סיפר ג"כ אשר השפ"א בתחילה שנחלה על האזנים נסע לווארשא פעמים
בשנה.

יום א' מטות במוצש"ק: בריטב"א הקשה האיך בטלו לטבילותא הא אין ב"ד יכול לבטל
דברי בי"ד חברו, וי"ל כיון דאוקמינן אדאורייתא יכולין לבטל דברי בי"ד
חברו מיהו בגיטין אמרינן אי איישר חילא אבטלינן ומש"ה הא אין בי"ד יכול לבטל
דברי בי"ד חברו וכו' ל"ס כן דהא התם רצו לאוקמי אדאורייתא.
אימי מורתי הקשתה מנ"ל שבנות צלפחד חיבבו את הארץ דילמא מפני שרצו
הקרקע ותירצתי לה דאי נתן נתן לרבות מטלטלין וא"כ למה בקשו רק הארץ וראי'
שחיבבו את הארץ.
ברש"י ז"ל ונשא את עוונה, הוא נכנס תחתיה ולכאורה קשה הא בכל התורה
איכא לפני עור וכו' וי"ל שנדר עשה ול"ת וקמ"ל שהוא נכנס תחתיה ועובר גם על
העשה.

יום ג' מטות בעת הלימוד: ברכות ל"ז ע"ב והוא שאוכלים בכדי אכילת פרס והק' מאי
קמ"ל שצריך להיות כזית בכדא"פ, ואמר אשר עפ"י התוס' ד"ה לקט מכולו
דקאי על חמישה מינים והק' לקט מכל מיני לחמים כזית וכו' קמ"ל דבהאי גוונא צריך
להיות ג"כ כדי אכילת פרס.
ל"ח ע"א: בתוס' הא דובשא ואין שכר אלא טעמא בעלמא הא אמרינן בכל
התורה טעם כעיקר בתוס' והלכתא המוציא שלא לערב האותיות. העיר על נוסח הגומל
לחייבים טובות ג"כ מערבין אותיות.
ל"ט ע"א: בתוס' נתן בר קפרא רשות ונראה דאיירי בברכה שלפני הלא מהגמ'
משמע כן דקאמר וברך על הפרגיות דאי בשל אחרים מאי נפק"מ על איזה מין בירך.
באותו התוס' מזמנין על הפירות, לשיטת רש"י דמיירי בתוך הסעודה יכולין
לזמן.

פרגיות בשר עוף מפני שהי' בט' ימים שאין אוכלים בשר הוא מהדברים שאין
באים בתוך הסעודה.

ד' מטות אצל ר' פסח פרנק: כל מה שאומר לך בעה"ב עשה חוץ מצא אם רוצה לצאת אין
בעה"ב יכול לעכב אותו.

יום ה' מטות על הרכבת בשובו לפולין: גמ' שבני גד ובני ראובן נתעשרו ממלחמת מדין
הק' הלא כל ישראל חילקו בניהם את השלל, א"כ איפה הי' להם מקנה יותר
מכל בנ"י.

בטו"א רח' כ"ח כסבור חמור וכו' לפי מ"ש הרבינו יונה ליתא.
הק' על לשון הפסוק עוד ישמע בהרי יהודא קול ששן למה רק בערי יהודא.

בחרון בישיבה דסלאבאדקה ביום א' בלק: בירושלמי אי' שהי' שני מלאכים לשבט והק'
האיך למידין דבר שבקדושה בעשרה ממרגלים הלא הי' שם עשרים, ותי' שלא
הי' רק ממלא מקום.

יום ש"ק חקת: כ"ק אדמו"ר זצ"ל אמר לבנו האדמו"ר שליט"א (זצוק"ל) אחת מסיבות
שהי' נשאר בא"י שהי' רוצה להיות בי"ז בתמוז שם כדי להתענות ולא עלתה
בידו שהי' חולה אז ולא הי' יכול להתענות אין עס איז איהם א שאהעד.

מוצאי ט' באב על סעודת הסיום: אמר שלא עשה הסיום על מס' ברכות בעצמו מחמת
שאינו מבין כמה דברים ועשה הסיום ח"י אב ואמר עתה הלא מותר לאכול בשר
בלא סיום מסכת.

שם. כונה בלא קריאה, נכנס לחנותו של בשם ואע"פ שאינו להריח.
ובכל מאדך שיתן כל ממונו והא בכל ל"ת צריך ליתן כל ממונו אולי אצל מי
שממונו חביב עליו מגופו כיון שא"צ למס"נ על כל ל"ת א"צ ליתן את ממונו ג"כ אבל
כאן מרבינן אפי' אצלו.

ר"מ אומר בכל עת יהיו דבריך מועטין, מה החידוש הלא קראי יש במק"א.
שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ג"כ מה חידוש קושית התוס' אם
ראה שעבר עבירה מחויב לשנאתו רק ההנאה שבאה מחמת כמים הפנים לפנים מזהיר
הכתוב. ואמר ששמע מאחד שמואל הקטן תיקן ברכת המינים להתפלל שיאבדו לזאת
מזהיר שמואל הקטן על השנאה הבאה מחמת כמים הפא"פ וא' בנפול אויבך אל תשמח כי
צריכים להבחין בין שנאה לשנאה.

אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב כי מיץ חלב יוציא חמאה וגו' ברש"י המוציא את
החלב שמצץ משדי אמו על ד"ת חמאה היא לו. במד"ר וזאת הברכה אפילו חלב לא ינק
והלא כתיב ותניקהו, רק שהקיא את החלב שמצץ משדי אמו ואולי ינק מתוך כלי כי קטן
בן שש שנים כיון שרף ומתוך כלי כיון שפירש מותר ומשרע"ה הי' משנולד כגדול.

בפרשת עקב: אמר בשם הר' ר' בונם זצ"ל סוף אתם תשמעו מוטב שתשמעו תיכף.

קטע ממאמר שפירסם הרב החסיד מו"ה פנחס יעקב הכהן
 לוין זצ"ל בנו של הגה"צ מבנדין זצ"ל גיסו של
 כ"ק בעל האמרי אמת והבית ישראל זצוקללה"ה
 (בגליון בית יעקב סיון תמוז – תשל"ב)

בדרך כלל היתה מנשבת ב"חצר" בגור אורהדארץ־ישראל. עוד בימיו של זקני,
 בעל ה"שפת אמת" זצ"ל, היו באים לגור לעתים תכופות חסידים ישישים מיושבי ארצנו
 הקדושה ובישמו את האורה בניהוח ארצי־ישראלי מופלא. עודני זוכר מגיל ינקות,
 כשהייתי ילד בן חמש, שפקדו את ה"חצר" בגור חסידים מארץ־ישראל והיו מתאכסנים
 במעון של אאמו"ר הרב ר' חנוך צבי הכהן זצ"ל שהיה חתנו של ה"שפת אמת". במיוחד
 נחרתו בזכרתי הישיש הרב החסיד שלמה יוסף רושגולד ז"ל והרב ר' ישראל משה רוזנטל
 ז"ל, אנשי ירושלים, שהתגוררו אצלנו כל ימי שהותם בגור (זה האחרון עשה בגור קרוב
 לשנה תמימה בשליחות בי"ח „ביקור חולים" וקבע שיעור בתורת הנסתר עם אבא זצ"ל
 חודי הרה"ק ר' משה בצלאל זצ"ל). אבא סיפר לי, שהרבה פעמים הביאו חסידים עמהם
 מפירותיה של ארץ־ישראל, יין או שמן־זית, וכשהיו מכניסים אל ה"שפת אמת" צוה
 להביאם אל בנו הוא אדמו"ר זצ"ל באמרו:

- הלא הוא אוהב את ארץ־ישראל! אדמו"ר זצ"ל היה מתנהג תמיד כשברך
 „המוציא" לטבול את פרוסת הלחם בשמן־זית מא"י משום חביבות. הוא השתוקק מאד
 לעלות ארצה ולכל־הפחות לבקר בה. עוד בשנת תר"ע כשהיה בחורף במענטאן־צרפת על־
 פי עצת הרופאים, כתב לאאמו"ר משם:

„לגיסי יקרי רח"ה הכהן שליט"א...לולי שחג הפסח הבע"ל באמצע הי' חשק
 מכאן לנסוע לאה"ק על זמן קצר, כי ההילוך מכאן לשם רק ארבעה ימים.
 גיסך, אברהם מרדכי אלטר."

בשנת תרע"ב קרא פעם אליו את אבא זצ"ל, שהיה גיסו ואיש־סודו, הסתגר עמו
 בחדר לפנים מחדר ואמר: דבר סתר לי אליך! אבא שאל כהרף עין: אולי חפץ לנסוע
 לארץ־ישראל? ואדמו"ר זצ"ל התפלא: זו מנין לך? אבל אבא השיב, שלרוב חשיבות
 הענין – והסודיות – הרגיש בלבו במה המדובר, ולפי דעתו אין רצוי לנסוע כעת. לא יצא,
 איפוא, הרעיון אל הפועל. אך כל ימיו היה אבא זצ"ל מצטער על שהניא את הרבי זצ"ל
 בשעתו מלנסוע.

בינתיים התחוללה מלחמת־העולם הראשונה וכל התכניות נגחו בין כה וכה.
 והנה אחרי המלחמה, בחורף שנת תרפ"א, קרא אדמו"ר זצ"ל לאחי הגדול רבי איטש'ה
 מאיר זצ"ל, שהיה חתנו, והפעם הסתגר עמו חדר לפנים מחדר להמתיק־סוד, ואמר לו
 שיש בדעתו לנסוע לא"י ולהיות שם בחג הפסח. בהמשך השיחה אמר:
 - כל יהודי נוסע אל הרבי שלו, ואני חפץ לנסוע אל הכותל המערבי! והוסיף:

אביך לא יסע אתי עכשיו – מפני שלא נתן לי אז לנסוע.

וכך התחילו בהכנות לעלייתו הראשונה, ההיסטורית. באספת חברי „מועצת גדולי התורה“ שהתקיימה סמוך לאותו פרק, בינה, הכריז הרבי על נכונותו לבקר בקרוב בארץ-ישראל וביקש משאר הגדולים שימשיכו אחריו לנסוע כדי ליצור קשר חי עם הישוב בארץ.

כאמור הוא התכנן לעלות לא"י לחג הפסח. זכיתי לטפל אז בסידור התעודות והמסמכים של הרבי זצ"ל, דרכן אשרות-מסע וכרטיסים, הכנתי גם את התעודות הדרושות לעצמי, וכשבאתי אחרי פורים לגור והבאתים אתי – היה זה ביום-שנערכה בגור סעודת „שבע ברכות“ לכבוד נשואי אחי הרה"ח ר' אליהו לוי"ד חתן דודנו הרה"ק רבי משה בצלאל הי"ד – הההבתי עוז ואמרתי לפניו שאני חפץ להצטרף, וכי יש לי דרכון עם „ויזה“ מוכנה. אולם הרבי לא הסכים שאסע ואמר: „הלא הנך חלש והרופא לא יתירו!“ ובמקומי נסע אחי ר' מוטל לוי"ד.

גם בעלייתו פעם שנית, בתרפ"ד, בראש משלחת אגו"י – בהשתתפות אדמו"ר מסוקולוב זצ"ל ואבא זצ"ל – להשכין שלום בציבור הירושלמי, חפצתי להצטרף אל המסע והרבי השיב לי ממש אותה התשובה: „הלא הנך חלש, והרופא לא יתיר לך“. אפילו בשנת תרפ"ה כשנערכה בפרנקפורט ועידה אגודאית למען א"י, ובחרו במשלחת לבקר בארץ, שהורכבה מה' יוליוס הולנדר, ד"ר שלמה אהרמן, ד"ר יצחק ברויאר ובחרו גם בי, כשבאתי אל הרבי זצ"ל (בחתונת הרה"ח לייב היינה שיחי' שנערכה בזדונסקהדולא) וסיפרתי לו שנבחרתי למשלחת, אמר לי: „עוד לא, תיסע בפעם אחרת“. שמחתי שלכל הפחות קיבלתי היתר לפעם אחרת ולא אבד הסיכוי. ואמנם כשנסע הרבי זצ"ל בשנת תרפ"ז זכיתי להתלוות עמו וביקרתי פעם ראשונה בא"י – והיתה זו אחת החוויות היפות ביותר בחיי.

כיון שהגיעו ימי המסע הגדול בפעם הראשונה, היתה עליית הרבי זצ"ל מכה גלים בקרב יהודי פולין וגורמת להתרגשות רבה. רבבות חסידים הצטופפו בכל תחנה של מסלל-הברזל כדי להיפרד מעליו. יהודים ראו במסע אות לקירוב הגאולה וציפו לימים יבואו. ואכן בעקבות המסע הנוכחי התחולל מיפנה כביר ביחסם של שלומי-אמוני-ישראל לענין העליה וההתיישבות בארץ. נתפרסמה ברבים אגרתו הידועה של הרבי זצ"ל „מעל הספינה“ שבה הוא קורא לכל מי שביכלתו לעלות לא"י ולחזק את הישוב בכל הדרכים, לאחר שפסק להלכה כי „מצות ישוב ארץ ישראל שנצטוונו בתורתנו הקדושה איננה דבר התלוי בזמן רק בהיכולת והאפשרות, ולכן גם עתה צריכים להשתמש בהאפשרות של עכשיו ולעבוד בכל עת, כי בריבוי העולים החרדים לא"י תתגדל השפעתם שמה וזה יגרום שמירת קדושת הארץ“. כשחזר מא"י דרך ווינה, השתתף הרבי זצ"ל שמה בישיבת ועד הפועל העולמי ביחד עם חברי מועצת-גדולי-התורה והביע את שמחתו מכל מה שראו

עיניו בארץ־ישראל, כשהוא קורא לכל הגדולים שישפיעו על הציבור לעלות ולהיבנות בא"י וכן תבע מאגר"י להתחיל בפעולות מעשיות למען בנין הארץ.

דברי הרבי זצ"ל היו קודש לרבבות אלפי ישראל בפולין ומחוצה לה. תיכף ומיד החלו רבים לעלות עם משפחותיהם, במיוחד בעלי הון ואנשי תעשיה, שהשקיעו ממיטב רכושם במפעלים שונים בארץ. ליד אגר"י נפתחה מחלקה מיוחדת לא"י ובמשך שנים זכיתי לכהן כמזכיר המחלקה.

כדאי לצטט כמה שורות מאלפות מן האגרת דלהלן שנכתבה אל בני המשפחה:
 „הנני להודיעכם את השקפתי בעניני אה"ק... הנה פחד ורחב לבבי והתענגתי מזיו כבודה... הנני שבע רצון מאד בראותי כי יכולים גם לבוא אל המנוחה ולהתענג שמה בדרכי היהדות כאשר הורנו אבותינו ואבות אבותינו. ומי אשר חננו השי"ת בהן יוכל בלי שום ספק למצא שמה פרנסתו במנוחה שלמה ולשמור היהדות כראוי באין מעצור, אולם גם אלו שאין יכולין ואין חפצים להשתקע באה"ק, דעתי - בכדי לעזור לאחיהם בני ישראל החרדים להתיישב שמה - יפרישו כל אחד מהתנוססות מסוים ולקנות לו שם תבל נחלה. והוא נושא פירות גם בעוה"ז... ולקשט את עצמי מקודם, עשיתי מיד - עם החבורה שבאתי עמה ואיזה מיקירי ירושלים - השתתפות על יסוד חברת מניות (אקציען געזעלשאפט) וקנינו בעיר יפו חלקת אדמה בעשרים אלף אמה לבנות שמה בנינים וחנויות ובמשך שנה יגמרו הבנינים. לכן אקוה ואבקש שממני יראו וכן יעשו, כי הגיעה השעה לעשות דברים ממשיים בפועל וגדולה מזה הבאתי כמה ענינים והצעות נכבדות עבור אגודת שלומי אמוני ישראל שעלי' להוציאם אל הפועל, ונכון שתהי' אספה של מועצת גדולי התורה וגם האספה הכללית של האגודה (קאנפערענץ) למען הגדל עבודת הישוב באה"ק בפעולות ממשיים... והנני כופל את דברי, אשר על אגודת שלומי אמוני ישראל, לעורר את כל החרדים, שישתדלו להרבות הישוב באה"ק, הן באסוף ממון הרבה לטובת קרן א"י שאצל האגודה, והן לעורר בכלל את החרדים שינוחו חלק מהונם באה"ק, כל אחד ואחד בפרטיות או על ידי חברות, באופנים ומקצועות שונות. אולם נחוצה מאד שיתרכזו הכל במקום אחד, וכאו"א מהחברות או הפרטיים יפנה למרכז האגודה, בכדי שתתרכז ותתאחד כל עבודת החרדים וע"י זה תגדל השפעת היהדות החרדית, וישוב ארה"ק יוסד ברוח תוה"ק הכתובה והמסורה...”

„אקוה ואבקש שממני יראו וכן יעשו, כי הגיעה השעה לעשות” מדגיש הרבי זצ"ל בהמשך האגרת. כן ביקר אצל הנציב העליון סיר ה' סמואל ותבע ממנו סיוע ממשי והנחות לחרדים שיבואו להתיישב. והיו לפעולותיו הדים חזקים בקרב יהודי פולין. מאידך לא חסרו גם מקטרגים, זכורני שאחד מגדולי הרבנים פנה אליו אחרי שובו מא"י במכתב חריף, הלמאי הוא מטפל בבנין בתים, בתי חרושת ורכישת אדמות בא"י כמנהג הציונים. „עוד מעט ויאמרו שהרבי מגור תומך בהם” טען הלה. השיב לו הרבי זצ"ל: „כבר היה לעולמים, מסופר בגמרא (בבא בתרא י"ד) שרב ינאי נטע ארבע

מאות כרמים, כדי לקיים מצות ישוב ארץ־ישראל". לא נחה דעתו של אותו רב וחזר לקטרג. „מהיכן יודע הרבי מגור שטעמו של רבי ינאי משום ישוב ארץ־ישראל, בזמן שבגמרא לא נתפרש הדבר, כלום ברוח הקודש?" ועל כך הגיב הרבי: „אכן, ברוח הקודש!" והוסיף: הסבר זה שרבי ינאי נטע ת' כרמים משום ישוב ארץ ישראל הראב"ד אומרו (עי' ב, שיטה מקובצת"), והראב"ד כותב בספרו „כבר הופיעה רוח הקודש בבית מדרשנו" (עי' השגותיו להל' בית הבחירה ולהל' סוכה), וזה הפירוש אינו מרוח־הקודש שלנו, הוא מרוח־הקודש של הראב"ד.

עוד שמורים בלבי הרבה זכרונות נלבבים ממסעותיו של הרבי זצ"ל לארץ־ישראל בשנים מאוחרות יותר, שזכיתי להשתתף בהן בעצמי, אולם במסגרת הרשימה הנוכחית עלי להצטמצם – ואסתפק בציון אפיזודה אחת מביקורנו, בשנת תרפ"ז בעיר החזשה בני־ברק, שעוד היתה אז בחיתוליה.

הגענו לבני ברק ביום קיץ לוהט ומצאנו שם הרבה חול, גבעות ושימק, עם כמה צריפים שהיו מפוזרים בשטח. אחד מראשתי המתישבים, זקן בעל שיבה, יצא לקבל את פני אדמו"ר זצ"ל כשהוא רוכב על סוס לבן דוהר על פני החולות הצהבהבים. בפתח המושבה קידם את פנינו הגאון רבי אריה מרדכי רבינוביץ, הרב המקומי הראשון, מנכדי גזע היהודי הקדוש מפשיסחה, שהזמין את אדמו"ר זצ"ל להיכנס אל הצריף הקטן שהתגורר בו.

תיכף נתמלא הצריף על כל גדותיו. נתאספו ובאו תושבי המקום, נזדרזו לבוא חסידי גור מן הסביבה, מיפו ומתל אביב, מפתח תקוה ואפילו מחיפה, עד שהמקום נעשה צר מהכיל. הכל היו נדחקים אל תוך הצריף פנימה, כדי לחזות בפני האדמו"ר ולקלוט משהו מדבריו, והיינו מצטופפים אז בקושי לא ישוער, עד שמרוב דוחק נפרצו קירות־העץ של הצריף מארבע רוחותיו החוצה, ורק התיקרה נשארה בשלימות לסוכך מעלינו, בהיותה נשענת על עמודים...

באותו רגע מבדח התפרצו כל הנוכחים בריקוד נלהב מסביב להריסות הצריף של הרב־דמתא, יד ביד נשתלבו, והשמחה היתה גדולה מאד שזכינו לחונן עפרה של ארץ ישראל...